

Mr LJerka Mintas-Hodak
znanstveni asistent

UDK 341.636:347.79
izvorni znanstveni rad

ARBITAR U POMORSKOJ ARBITRAŽI

U prvom dijelu članka naznačena je uloga arbitraže u mirnom rješavanju medjunarodnih trgovackih i napose pomorskih sporova. Nakon toga ukazuje se na značaj pravilnog odabira osobe izbranog suca (arbitra), te na uvjete kojima osoba budućeg arbitra mora udovoljavati da bi mogla arbitrirati u sporu stranaka. U tom dijelu rada kritički se analiziraju uvjeti sadržani u arbitražnim zakonima pojedinih zemalja, u sporazumima stranaka o arbitraži i u pravilnicima velikih pomorskih arbitraža. Međutim, s obzirom da osoba izabrana za arbitra, i kad udovoljava svim predvidjenim uvjetima, može biti nepodobna za arbitriranje u konkretnom sporu stranaka zbog prisutanosti i zainteresiranosti bilo prema strankama u sporu bilo prema spornom pravnom odnosu o kojem sudi, u nastavku ovog rada analiziraju se pravna sredstva koja stoe strankama na raspolaganju kako bi uklonili iz arbitraže takve nepodobne arbitre.

U v o d

Arbitraža je već od najstarijih vremena poznata kao metoda mirnog rješavanja sporova. Vjerojatno je da je u svojim rudimentarnim oblicima prethodila državnom pravosudnom ostvarivanju pravne zaštite spornih imovinsko-pravnih odnosa stranaka. U odnosu na ranije načine rješavanja sporova između zavadenih stranaka, u počecima društvenoekonomskog razvoja društva, arbitraža je predstavljala viši organizacioni model ostvarivanja zaštite interesa stranaka i time ogromni civilizacijski napredak.

Tijekom daljnog povijesnog razvoja društva uloga arbitražnog rješavanja sporova postojala je sve izrazitija, posebno kad je započeo intenzivan razvoj medjunarodne trgovine. Sudionici u medjunarodnim trgovačkim poslovima većinom su bili državljeni raznih država pa stoga skloniji ugovaranju arbitraže kao sredstva za rješavanje medjusobnih sporova negoli obranju državnim sudovima bilo koje države, čije pravo i sudsku praksu ne samo da većinom nisu poznavali, nego u takvu zaštitu nisu imali ni dovoljno povjerenja.

Arbitražna praksa je tako potvrdila očekivanja neposrednih sudionika medjunarodne trgovine da arbitraža može pružiti vrijednu i djelotvornu alternativu za sudsko rješavanje sporova usprkos limitirajućem utjecaju izrazite neujednačenosti i sadržajne raznolikosti propisa nacionalnih pravnih sustava o arbitraži.

Prednosti trgovačke arbitraže postaju svakodnevno sve izrazitije. Ona omogućuje brže rješavanje sporova izmedju stranaka i to uz znatno veći stupanj fleksibilnosti i neformalnosti u postupku rješavanja negoli se može postići pred državnim sudovima. Uz to arbitraža omogućuje strankama da izborom arbitra povjere rješavanje svog spora visokostručnim osobama u koje imaju dovoljno povjerenje da će uz primjenu svog poslovnog iskustva i potrebnog stručnog znanja pravilno i primjerno rješiti nastali spor.

Zbog ovih nesumnjivih kvaliteta arbitraža sve ravnopravije sudjeluje uz državne pravosudne organe u rješavanju prvenstveno medjunarodnih trgovačkih sporova stranaka. Ta činjenica je imala ranije, a ponegdje još i danas ima, utjecaj na stav državnog pravosudnog sistema prema samostalnosti arbitraže.

Poznato je, naime, da je jedna od osnovnih prerogativa svake državne vlasti vršenje suverene jurisdikacije na vlastitom području. U velikom broju zamalja pravosudje je dugo vremena izražavalo izrazitu odbojnost i nepovjerenje prema širenju arbitraže. Razlog tomu treba tražiti djelomično u bojazni da se

izvan okvira državnog pravosudnog sistema neće u dovoljnoj mjeri poštivati zaštićeni javni i privatni pravni interesi, ali djelomično i u tome što je vladalo uvjerenje da je presudjivanje sporova izmedju pravnih subjekata monopol državnih pravosudnih organa. Ovakvo nepovjerenje i nesklonost prema arbitraži najočitije su se izražavali kroz zakonska ovlaštenja državnih sudova da interveniraju u arbitražni postupak. U zemljama u kojima je ustavni koncept uloge i djelatnosti pravosudja ograničen na posredovanje izmedju sukobljenih pravnih subjekata, do sudske intervencije dolazi u pravilu samo da bi se zaštitilo dogovorno rješenje spora medju strankama. U takvim zemljama arbitraži se kao kontraktuelnom načinu mirnog rješenja spora daje veća samostalnost u djelovanju. Ipak, u većini drugih pravnih sustava u kojima pravosudni organi imaju monopol u rješavanju sporova stranaka, samo ograničeno i uz znatnu kontrolnu ulogu pravosudja dopušta se rješavanje sporova stranaka izvan pravosudnih mehanizama, tj. arbitražom. Prema tome, o prihvaćenom ustavnom konceptu uloge državnog pravosudja u određenoj zemlji ovisi veći ili manji stupanj intervencije državnih pravosuđnih organa u odvijanju arbitraže, a time i granice samostalnosti i ugled koji arbitraža ima u dotičnom pravnom poretku.

IZ naprijed iznesenog proizlazi da, bez obzira na spomenute razlike u pojedinim zemljama, državni pravosudni organi uvek u određenoj mjeri interveniraju u arbitražni postupak. Ova intervencija po svom sadržaju može biti dvostruka: 1. kontrolna, tj. kad sudovi nadziru da li se poštivaju određena imunitativna načela određenog pravnog poretka, (npr. odlučivanjem o prikladnosti osobe izabrane za arbitra, odlučivanjem povodom pravnih lijekova, odlučivanjem o valjanosti arbitražne odluke, ispitivanjem postojanja prepostavki za priznanje i izvršenje arbitražnih odluka itd.), te 2. stručna, tj. kad sudovi pružaju stručnu pomoć arbitraži tijekom arbitražnog postupka ili u postupku priznanja i izvršenja (npr. imenovanjem arbitara, osiguranjem izvodjenja dokaza, rješavanjem pravnih pitanja, prisilnim izvršenjem donesenih arbitražnih odluka itd.).¹⁾

Opseg i sadržaj intervencije državnih pravosudnih organa u arbitražu vidljiv je iz nacionalnih propisa svake zemlje o organizaciji i djelovanju arbitraža. Tim propisima regulirana je samo domaća arbitraža.

Propisi o arbitraži u nekim su državama sadržani u posebnim zakonima (npr. engleski Arbitration Act (1979), US Federal Arbitration Act (1947), švedski Zakon o arbitraži itd, dok u ostalima čine zasebnu cjelinu unutar zakona o gradjanskom sudsakom postupku (npr: francuski Code du procédure civile, talijanski Codice di procedura civile, zakoni o gradjanskom postupku SR Njemačke, Austrije, Poljske, Grčke itd.).

Usporedbom sadržaja nacionalnih propisa o arbitraži zamjetljive su dvije vrste odredbi: prinudnog i dispozitivnog karaktera.

Odredbama kogentnog karaktera svaki nacionalni zakonodavac zaštićuje izvjesna temeljna načela dotočnog pravnog sustava (npr.: "nemo judex in causa propria", "audiatur et altera pars" itd.), ali ponekad uz to imperativno nameće ograničenja slobodnog stranačkog ugovaranja odredjenim prisilnim odredbama o konstituiranju arbitraže (npr. neparni broj arbitara, dužnost obrazložiti arb. odluku itd.), potpisivanju arbitražne odluke itd. Dispozitivne odredbe nacionalnih zakona o arbitraži prvenstveno su odraz nastojanja zakonodavaca da osiguraju rješenja za pravilno konstituiranje i rad arbitraže. Međutim, stranke mogu uвijek izričitim sporazumom, u ugovoru o arbitraži ili kasnije, odstupiti od predviđenih zakonskih rješenja.

Prema tome, unutar onih normi koje je odredjeni pravni poređak proglašio prinudnima, stranke svake arbitraže (ad hoc ili institucionalne) mogu slobodno izraditi svoja vlastita pravila za konstituiranje i postupak arbitraže. U praksi je to međutim vrlo rijedak slučaj. Institucionalne su arbitraže redovito organizirane prema vlastitim pravilima, a kod ad hoc arbitraža pravila mogu biti odredjena u arbitražnom ugovoru. Pravne praznine, koje mogu nastati, najčešće se popunjavaju

supsidijarnom primjenom pravila za gradjanski postupak pravnog poretku mjerodavnog za takvu arbitražu.²⁾

U многим granama medjunarodne trgovine sve je izrazitija tendencija preferiranja institucionalnih pred ad hoc arbitražama. Tome doprinose i same velike institucionalne arbitražne organizacije, poboljšavanjem svojih usluga, kao servisi za rješavanje sporova stranaka koje im se obrate.

Prednost takvih organizacija pred ad hoc arbitražama su za stranke koje im se obraćaju očigledne i višestruke: od pronaalaženja kvalificiranih i pouzdanih osoba koje su se voljne prihvati u službi arbitra, preko osiguranja tehnike konstituiranja arbitraže za svaki pojedini spor, do rješenja sadržanih u pravilnicima institucionalnih arbitraža u pogledu svih važnijih proceduralnih pitanja. Ovakve permanentne arbitražne institucije brinu se na standardan način za cijelokupnu organizaciju i rad arbitraže i time oslobođaju stranke kako nesigurnosti prilikom ugovaranja arbitraže da li su arbitražnim ugovorom odnosno arbitražnom klauzulom predvidjeli rješenja svih pitanja vezanih uz konstituiranje i postupak arbitraže, tako i tereta da same određuju pravila arbitraže i traže kvalificirane osobe koje bi bile voljne prihvati se arbitražne funkcije.

Medjutim, institucionalne arbitraže imaju očite prednosti pred ad hoc arbitražama ne samo za stranke već i za razvoj arbitraže u medjunarodnim odnosima.

U znanosti arbitražnog prava postoje mišljenja da se standardizacijom pravila o organizaciji arbitraža i o arbitražnom postupku u okvirima pravilnika institucionalnih arbitraža s jedne strane, te praksom arbitražnog sudjenja i objavljanjem arbitražnih odluka s druge strane, postepeno doprinosi premoščivanju diverziteta i pluraliteta izmedju nacionalnih pravnih sustava, koji predstavljaju ozbiljnu poteškoću koja se suprotstavlja razvoju arbitraže u medjunarodnim odnosima.³⁾

Uočivši da takva uloga institucionalnih arbitraža znatno doprinosi ostvarivanju veće pravne sigurnosti u djelovanju arbitraže i tako smanjuje potrebu za intervencijom državnih

pravosudnih organa u arbitražu, neki teoretičari smatraju da stav zakonodavstva i državnih pravosudnih organa prema institucionalnim arbitražama najtočnije odražava stav dotičnog pravnog poretku prema arbitraži općenito.³⁾

I z b r a n i s u d a c - a r b i t a r

Ekspanzivni razvoj medjunarodne trgovine u suvremenoj medjunarodnoj zajednici prati i sve veća pravna, tehnička i ekonomска složenost poslovnih transakcija izmedju sve većeg broja privrednih subjekata iz svih dijelova svijeta. To je posebno prisutno u pomorskoj privredi i industriji koja se naglo proširuje iz tradicionalno priznatih i velikih centara (London, Pariz, New York, itd.) na sve ostale zemlje, medju kojima posebnu ulogu imaju zemlje u razvoju. Znanstveni i tehnički napredak omogućio je izgradnju sve većih, ali i skupljih brodova, čime je započela ekspanzija medjunarodnog pomorskog prijevoza, porastao je značaj pomorskog osiguranja, intenzivirala se izgradnja i uposlenje nacionalnih trgovačkih mornarica, itd.

Medutim, ekonomski uvjeti odvijanja medjunarodne pomorske industrije i trgovine nisu uvijek u tolikoj mjeri povoljni da se mogu izbjegći sve poteškoće koje ovako ubrzani razvoj donosi.⁴⁾ Stoga je primjetan i porast pomorskih sporova koji se, već tradicionalno, u većini slučajeva rješavaju u okviru pomorskih ad hoc ili institucionalnih arbitraža.

Pomorska arbitraža samo je specifični oblik opće trgovačke arbitraže, za koju vrijede sva osnovna načela i odredbe o organizaciji i djelovanju arbitraže općenito. Ipak, pravni odnosi i karakter sporova i medju partnerima u medjunarodnoj pomorskoj trgovini posebno akcentiraju važnost nekih osobina arbitražnog sudjenja, pa se o poteškoćama u ostvarivanju tih kvaliteta pomorske arbitraže, kao i o mogućnostima eventualnih poboljšanja, najčešće raspravlja u krugovima pomorskih stručnjaka.

Odnosi koji vladaju u medjunarodnoj pomorskoj trgovini i industriji već odavno su, zbog svoje specifičnosti i značaja, regulirani posebnim nacionalnim pravnim normama koje su samo djelomično medjunarodno unificirane. Razvojem medjunarodne pomorske trgovine postaju i pravni, ali i činjenični odnosi neposrednih pravnih subjekata sve složeniji, iziskujući sve više visokostručnog pravničkog, tehničkog, poslovnog i drugog znanja i umijeća od osoba koje sude u sporu stranaka. Tom zahtjevu državni sudovi sve manje mogu udovoljiti. S druge strane, uloga pomorske arbitraže posebno je porasla zahvaljujući okolnosti da je sudsko rješavanje pomorskih sporova u većini zemalja postalo vrlo skupo i dugotrajno. Visoke kamatne stope, tečajne razlike, troškovi zastoja u poslovanju dok se spor ne riješi, kao i drugi ekonomski čimbenici djeluju u medjunarodnoj pomorskoj industriji i trgovini tako izrazito na potrebu brzog i adekvatnog rješenja spora stranaka, da svako dugotrajno parničenje, ma kako pravno sigurno i uspješno bilo, postaje za poslovne partnere pogubno. Stoga se sudionici u medjunarodnoj pomorskoj trgovini samo izuzetno obraćaju državnim sudovima za zaštitu svojih prava, a većinu sporova rješavaju ili neposrednim pregovaranjem ili u postupku mirenja, odnosno u okviru arbitraža.

Nije stoga čudno da se medju privrednicima i stručnjacima raznih profila analiziraju dosadašnja iskustva i problemi vezani uz organiziranje i djelatnost pomorske arbitraže. U okviru medjunarodnih organizacija, ali i na privatnom planu organiziraju se brojni sastanci, seminari i kongresi o poteškoćama u odvijanju pomorske arbitraže i o mogućim pravcima njenog daljnog razvoja. U stručnoj literaturi prati se i analizira nacionalne propise o arbitraži, djelatnost sudske prakse i većih pomorskih institucionalnih arbitraža, a sve to u cilju otklanjanja manjkavosti i povećanja kvalitete arbitražnog sudjenja.

* * *

Već iz ovih nekoliko uvodnih napomena o svrsi i osobinama pomorske arbitraže slijedi zaključak da je odlučujući faktor uspjeha svake arbitraže pravilan izbor osobe arbitra. Uspjeh arbi-

traže u znatnoj će mjeri ovisiti o sposobnostima i savjesnosti svakog arbitra kako za vrijeme vodjenja arbitražnog postupka, tako i prilikom odlučivanja o sporu stranaka. Štaviše, uloga arbitra nije vezana samo za arbitražu. Doprinoseći uspješnom uklanjanju sporova izmedju pravnih subjekata, arbitar istovremeno pomaže počovnoj harmonizaciji narušenih privrednih i poslovnih odnosa, a time i razvoju prava medjunarodne trgovine.

Odredbe o načinu izbora arbitara, uvjetima kojima osoba koja se izabire za arbitra treba prilikom izbora, ali i za vrijeme arbitraže, udovoljavati, kao i ovlaštenjima imenovanih arbitara, sadržani su uglavnom u nacionalnim zakonima i u sporazumima stranaka o arbitraži. Sporazum stranke najčešće, u obliku arbitražne klauzule, uvrštavaju u ugovor o glavnom pravnom poslu. Kad je riječ o pomorskoj privrednoj djelatnosti, to su većinom brodarski ugovori ("charter-parties"), ali arbitražne su klauzule takodjer česte i u teretnicama, u ugovorima o kupnji broda, o gradnji broda, o osiguranju brodova, tereta itd. Ponekad, ako u ugovoru stranaka o glavnom poslu ne postoji arbitražna klauzula, stranke mogu, nakon nastanka spora, ugovoriti posebnim arbitražnim ugovorima nadležnost arbitraže.

Arbitražne klauzule sadržane u standardnim formularnim brodarskim ugovorima predviđaju obično ili arbitražu s arbitrom pojedincem ili arbitražu s arbitražnim vijećem. Najčešće se izabere vijeće dvojice ili trojice arbitara, dok se vijeće petorice ili više arbitara izabere sasvim izuzetno (osim u spojenim - višestranačkim - arbitražama).

U pravnoj teoriji, ali i u praksi medjunarodne pomorske arbitraže, podijeljena su mišljenja o efikasnosti arbitražnog sudjenja u vijeću sastavljenom od više arbitara. Ne opredjeljujući se za sada ni za jedno od postojećih mišljenja, želimo samo istaknuti da rasprave o sastavu i broju arbitara arbitražnog suda, bez obzira da li spor rješava arbitar pojedinac ili arbitražno vijeće, ukazuju da je uloga svakog imenovanog arbitra u pomorskoj arbitraži izuzetno važna i odgovorna. To je osoba

kojoj stranke, zbog posebnih stručnih i osobnih kvaliteta, povjeravaju rješavanje svog često finansijski vrlo značajnog spora, te ako toj ulozi u potpunosti ne udovolji, dovodi u pitanje privlačnost pomorske arbitraže kao sredstva za mirno rješavanje sporova stranaka. U pomorskoj privredi je vrlo raširena praksa da stranke dvaju ili više samostalnih, ali istovremeno medjusobno povezanih pravnih poslova pristanu na nadležnost iste arbitraže za sve medjusobne sporove. Tako npr. stranke često uvrštavaju u brodarski ugovor odredbu da će se sporovi koji bi proizašli iz brodarskog ugovora rješavati u arbitraži predvidjenoj u teretnici.

Prilikom uključivanja ovakvih uvjetno nazvanih "vanjskih arbitražnih klauzula" u ugovor o pomorskopravnom poslu stranaka, mogu nastati problemi ako stranke takvog ugovora, umjesto da izričito predvide koje će se sve klauzule iz drugog ugovora ili iz nekog drugog akta uvrstiti u glavni ugovor, samo općenito odrede da će se sastavnim dijelom glavnog ugovora o medjusobnom pravnom poslu smatrati i trgovačka pravila neke organizacije ili institucije. Ako takva pravila nisu i fizički dodana ugovoru o glavnom poslu, u sudskej praksi nekih država (posebno u SAD ali i u SFRJ) uvažava se kasnije prigovor jedne od stranaka kad tvrdi da prilikom sklapanja ugovora nije znala da takva pravila predviđaju i arbitražu, te da stoga nije sklopljen valjan ugovor o arbitraži izmedju stranaka. U engleskoj sudskej praksi takav se prigovor stranaka ne uvažava.³⁾

Arbitražne klauzule sadržane u standardnim formularnim ugovorima pomorskog prava predviđaju vrlo često ad hoc arbitražu s arbitrom pojedincem ili s arbitražnim vijećem sastavljenim od dva ili tri arbitra, ali zamjetan je i porast broja ugovora koji sadrže arbitražnu klauzulu kojom stranke za slučaj spora o pravnim odnosima reguliranim takvim ugovorom ugovaraju nadležnost jedne od velikih i renomiranih pomorskih institucionalnih arbitraža.

Kad se analiziraju odredbe arbitražnih klauzula u ugovorima pomorskog prava, u dijelu u kojem stranke ugovaraju način konstituiranja arbitražnog suda, dolazi se do zaključka da stranke, kad se odluče za arbitražu s dva arbitra, uglavnom predviđaju način konstituiranja i djelovanja arbitražnog suda o oslonu na načela predviđena za englesku arbitražu prema Arbitration Actu iz 1979. Iako je i prema engleskom Arbitration Actu 1979. dopustiva arbitraža s tri arbitra, praksa ugovaranja takve vrste arbitraže je u Engleskoj razmjerno rijetka, dok je u SAD prevalentna. Arbitraža s vijećem trojice arbitara vrlo je raširena i u državama kontinentalne Evrope, a treba napomenuti da je takva arbitraža po Pravilniku Medjunarodnog arbitražnog suda za pomorsku i unutrašnju plovidbu u Glinji jedino i moguća. Međutim, u pomorskopravnim krugovima i u SAD i u Evropi sve se više zagovara pomorska arbitraža s arbitrom pojedincem kao oblik arbitražnog sudjenja kojim bi se najuspješnije mogao premostiti jedan od većih nedostataka suvremene pomorske arbitraže, a to je sporost u rješavanju sporova stranaka.⁶⁾

Prilikom ugovaranja pomorske arbitraže stranke posebnu pažnju pridaju formulaciji uvjeta koje u pogledu stručnosti mora ispunjavati budući arbitar. U ugovorima pomorskog prava vrlo su česte arbitražne klauzule koje predviđaju da arbitri trebaju biti "poslovni ljudi" (commercial men), time da se pod time podrazumijeva da arbitri trebaju biti stručnjaci koji izuzetno dobro znaju pravila odredjene struke iz koje je nastao spor, te koji imaju dovoljno praktičnog poslovnog iskustva da najprimjereni riješe spor stranaka.

Zahtjev za visokom stručnošću pomorskih arbitara koji se često postavlja u arbitražama za rješavanje sporova o komplikiranim tehničkim pitanjima iskorištavanja brodova doveli su neke autore do uvjerenja da prvenstveno funkcija arbitara američkih arbitraža nije toliko riješila pravni spor stranaka, koliko, na osnovi posebne stručnosti arbitara, pružiti strankama rješenje spora o činjeničnim (tehničkim) pitanjima. Potvrdu ovakvog stava jedan francuski autor⁷⁾ nalazi u okolnosti što stranke

američke arbitraže čisto pravna pitanja arbitraže ionako rješavaju u postupcima pred državnim sudovima, dok su stranke engleske arbitraže do reforme Arbitration Acta 1979. takodjer mogle pokretanjem "special case" tražiti da državni sud riješi svako pravno pitanje vezano uz spor stranaka o kojem sudi takva arbitraža.

Dakako da je ovakav stav neprihvatljiv s obzirom na karakter zadatka svake arbitraže. Zadatak je arbitraže sudjenje, tj. odlučivanje o pravnim posljedicama koje proizlaze iz dатe pravne situacije medju strankama u sporu, pa stoga svako rješavanje arbitara samo o činjeničnim pitanjima spora medju strankama nije arbitraža.⁸⁾

Ovo važi i za arbitražu po američkom ili po engleskom pravu koje se primjenjivalo do 1979. I ove arbitraže donose uvjek odluku o pravnim posljedicama koje proizlaze iz postojeće pravne situacije medju strankama u sporu, bez obzira da li je stav o nekom čisto pravnom pitanju u sporu donio državni sud.

P r i k l a d n o s t z a v r š e n j e a r b i t r a ž n e f u n k c i j e

Sposobnost biti arbitrom

Da bi arbitar mogao uspješno udovoljiti povjerenoj funkciji, potrebno je da ima odredjene sposobnosti i odredjena svojstva.

U ranijoj pravnoj nauci polazilo se od pretpostavke da su stranke, izborom neke osobe za arbitra u svom sporu, izabrale upravo takvu osobu koja je najpodobnija uspješno i pravilno riješiti nastali spor. Ukoliko to ne bi bio slučaj, stranke su same snosile rizik pogrešnog izbora bez mogućnosti pravne zaštite.⁽¹⁰⁾

Medjutim, s rastom značaja i učestalosti primjene arbitraže u suvremenim privrednim odnosima stranaka, postajala je sve očitija neodrživost ovakve pretpostavke. Porast rizika neuspjeha arbitraže zbog pogrešnog izbora arbitraže ili zbog naučno nastalih okolnosti koje arbitra mogu učiniti neprikladnim za daljnje arbitriranje, svakako bi predstavljaо ozbiljnu kočnicu dalnjem razvoju i širenju arbitraže, da nije došlo do pravovremene intervencije nacionalnih arbitražnih zakona u postupak izbora arbitra propisivanjem odredjenih minimalnih uvjeta koje svaka osoba koja djeluje u ulozi arbitra mora ispunjavati. Neki od tih uvjeta predviđeni su kao "pozitivni", tj. kao svojstva koja osoba budućeg arbitra mora imati da bi mogla postati arbitrom; drugi su predviđeni kao "negativni", tj. kao svojstva koja, ako postoje kod odnosne osobe, čine je nepodobnom za arbitriranje.

Naravno da i stranke arbitražnog sporazuma mogu uvijek, kad to mjerodavni pravni poredak za arbitražu dopušta, predviđjeti da arbitar mora imati neke posebne sposobnosti ili udovoljavati nekim posebnim uvjetima kako bi mogao uspješno riješiti konkretni spor za koji ga stranke izabiru.

Moglo bi se stoga reći da suvremeni pristup problemu ocjene sposobnosti neke osobe za arbitra uključuje dvostruko ispitivanje i ocjenu: kako tzv. opće sposobnosti neke osobe da bude izbrani sudac, tako i tzv. konkretnе sposobnosti osobe da bude izbrani sudac u odredjenom konkretnom sporu za koji ga stranke imenuju. Opća sposobnost neke osobe za arbitriranje (engl. "ability") ocjenjuje se prema tome da li takva osoba udovoljava odredjenim (zakonski) propisanim pozitivnim i negativnim uvjetima.

Kao pozitivni uvjeti kojima arbitar treba udovoljiti da bi bio općenito podoban za vršenje arbitražne funkcije najčešće su predviđene izvjesne pravno relevantne činjenice - određeno državljanstvo, punoljetnost i poslovna sposobnost.

Izričitu odredbu da osoba koju stranke imenuju za arbitra treba biti punoljetna predviđaju Švedsko¹¹⁾, nizozemsko¹²⁾,

talijansko¹³⁾, grčko¹⁴⁾, sovjetsko pravo¹⁵⁾ i pravo SR Njemačke¹⁶⁾.

U većini spomenutih pravnih sustava izričito je predviđeno i to da arbitar mora biti poslovno sposobna osoba. Odredba o tome postoji u pravu SR Njemačke¹⁷⁾, te u talijanskom¹⁸⁾, poljskom¹⁹⁾, grčkom²⁰⁾, sovjetskom²¹⁾, francuskom i švicarskom pravu²²⁾. U Engleskoj i u SAD arbitri moraju udovoljavati ovom uvjetu na osnovi precedentnog prava²³⁾. Međutim, usprkos jasnog stava engleskih sudova da nedostatak ili ograničenje poslovne sposobnosti osobe zbog fizičke mane ili zbog bolesti predstavlja zapreku da stranke takvu osobu imenuju za arbitra, neki stariji engleski teoretičari smatrali su da arbitar ne mora biti poslovno sposobna osoba²⁴⁾.

Uvjetom da osoba koju stranka imenuje za arbitra mora biti poslovno sposobna, nacionalni zakonodavac isključuje iz arbitriranja sve osobe čija je poslovna sposobnost iz bilo kog razloga manjkava (ograničena ili oduzeta). Međutim, i u pravnim sustavima država u kojima ne postoji izričito zakonsko ograničenje da stranke mogu izabrati za arbitra samo poslovno sposobnu osobu, takvo ograničenje proizlazi iz ostalih odredaba procesnog zakona ili se izvodi iz načela dotičnog pravnog poretka²⁵⁾.

Uz uvjet poslovne sposobnosti, u nekim od spomenutih država predviđen je kao dodatni pozitivni uvjet i punoljetnost. Takvu odredbu sadrži švedsko²⁶⁾, nizozemsko²⁷⁾, talijansko²⁸⁾, grčko²⁹⁾, sovjetsko pravo³⁰⁾, te pravo SR Njemačke³¹⁾.

Intencija ove odredbe je očita. Punoljetnost i stjecanje poslovne sposobnosti uglavnom koincidiraju kod većine fizičkih osoba. Ipak je moguća i takva situacija da neka fizička osoba steče poslovnu sposobnost (punu ili ograničenu) prije punoljetnosti. U takvoj situaciji maloljetna, ali već poslovno sposobna osoba, ne bi mogla biti arbitar po pravu država koje uz uvjet poslovne sposobnosti traže i punoljetnost.

Smatramo, ipak, da u pravnim sustavima onih država u kojima se uvjet postojanja poslovne sposobnosti izvodi iz cjelo-

kupnosti odredaba tog prava, ne bi bilo opravdano pretpostaviti da se za arbitriranje traži i punoljetnost, osim dakako ako i takav uvjet ne proizlazi iz ostalih zakona takvog nacionalnog prava. Za jugoslavensko pravo uzima se da arbitar mora biti i punoljetan i poslovno sposoban³²⁾.

Treća pravno relevantna činjenica koja po pravu nekih država može biti odlučna za ocjenu sposobnosti arbitriranja je odredjeno državljanstvo. Odredbe nacionalnih zakona i odredbe pravilnika institucionalnih arbitraža o potrebnom odnosno o diskvalificirajućem državljanstvu osobe koju stranke imenuju za arbitra vrlo su različito formulirane.

U nekim latinskoameričkim državama, Portugalu i Grčkoj predvidjeno je da arbitar mora biti državljanin države u kojoj se vodi arbitražni postupak³³⁾.

U jugoslavenskom pravu o tome nema izričite zakonske odredbe, ali je u čl.5 Pravilnika o Spoljnotrgovinskoj arbitraži pri Privrednoj komori Jugoslavije predvidjeno da inozemna stranka može izabrati za arbitra stranog državljanina koji se ne nalazi na listi arbitara³⁴⁾.

Iz ove odredbe u jugoslavenskoj pravnoj znanosti³⁵⁾ izvodi se zaključak da inozemna stranka može, kad je ugovorila s protustrankom arbitražno vijeće, izabrati stranog državljanina kao jednog od članova arbitražnog vijeća, ali ne i kao predsjednika arbitraže ili kao arbitra pojedinca. To važi samo za VTA.

Prije revizije talijanskog Zakona o parničnom postupku³⁶⁾ stranke talijanske arbitraže mogle su izabrati za arbitre samo talijanske državljanine. Prema promijenjenom tekstu čl. 812 talijanskog Zakona o gradjanskom postupku arbitri mogu biti i strani državljanini. Kako u istom Zakonu nema nikakvih ograničenja ovog proširenog prava stranaka prilikom izbora arbitara u pogledu državljanstva, može se zaključiti da sadašnje talijansko pravo, za razliku od ranijeg koje je dopuštalo izbor za funkciju arbitra samo izmedju talijanskih državljanina, omogućuje stran-

kama da ugovore arbitražu koja može biti sastavljena isključivo od arbitara (ili arbitra-pojedinca) stranog državljanstva³⁷⁾.

Privremenim pravilima postupka Pomorske arbitražne Komisije kineskog savjeta za unapredjenje medjunarodne trgovine, te Pravilima postupka Pomorske arbitražne Komisije pri Trgovinskoj komori SSSR-a određeno je da stranke mogu imenovati za arbitre samo osobe koje se nalaze na listi Pomorske arbitražne komisije. Na listu arbitara PAK mogu biti uvrštene samo osobe koje imaju državljanstvo država u kojoj je takva PAK osnovana i djeluje³⁸⁾.

Po odredbama Pravilnika medjunarodnog arbitražnog suda za pomorsku i unutrašnju plovidbu u Gdinji utvrdjuje se tako-djer lista arbitara. Na listu arbitara uvrštavaju se pomorski stručnjaci iz Poljske, ČSSR i DDR, dokle su onih država čije su Trgovačke komore sudjelovale u osnivanju ovog medjunarodnog suda za rješavanje pomorskih sporova državljana tih država³⁹⁾.

U Pravilniku trgovačke arbitraže Američke arbitražne organizacije (skraćeno AAA) postoji odredba prema kojoj, kad je jedna od stranaka strani državljanin ili kad jedna od stranaka prebiva u nekoj drugoj državi, a ne u SAD, arbitra pojedinca ili neutralnog arbitra (tj. predsjednika arbitražnog vijeća) imenuje AAA, na zahtjev jedne od stranaka, izmedju državljana država kojoj ne pripada ni jedna stranka⁴⁰⁾. Po Londonskim pravilima arbitar pojedinac ili predsjednik arbitraže uvijek će biti osoba koja ima državljanstvo različito od državljanstva stranaka spora, osim ako stranke drugačije na ugovore⁴¹⁾.

Po Pravilniku Pomorske arbitražne komore u Parizu arbitri PAK ne moraju biti francuski državljeni, što znači da su stranke slobodne izabrati arbitre bilo kojeg državljanstva⁴²⁾.

Po Pravilima CCI-CMI medjunarodne pomorske arbitraže Stalni odbor arbitraže treba imenovati arbitra pojedinca ili predsjednika arbitražnog suda iz zemlje različite od one čiji su državljeni stranke. Ipak, kad to okolnosti opravdavaju i

ako se nijedna stranka tome ne protivi, arbitar pojedinac ili predsjednik arbitražnog vijeća može biti izabran i iz zemlje čiji je državljanin jedna od stranaka⁴³⁾.

Napokon, po Pravilima o arbitraži UNCITRAL organ za imenovanje dužan je prilikom imenovanja uzeti u obzir opravdanost imenovanja arbitra druge narodnosti negoli su stranke spora⁴⁴⁾.

Kao negativni uvjeti izričito predviđeni u nacionalnim arbitražnim zakonima i u pravilnicima institucionalnih arbitraža najčešće su odredjeni: fizički nedostaci osobe, zdravstveni i pravni razlozi.

Može u Zakonu o gradjanskom sudskom postupku SR Njemačke⁴⁵⁾, i u engleskom precedentnom pravu⁴⁶⁾ izričito utvrđeno da arbitar ne može biti gluha, nijema ili slaboumna osoba.

Stotinu, po pravu SR Njemačke, Švedske, Poljske⁴⁷⁾ i Italije⁴⁸⁾ izričito je predviđeno da arbitar ne može biti ni osoba koja je izgubila pravo obavljanja javnih funkcija zbog osude za neko krivično djelo. Po sovjetskom pravu arbitar ne može biti osoba protiv koje se vodi krivični postupak, a ni osoba kojoj je izrečena zabrana bavljenja sudačkom funkcijom, prokuraturom ili odvjetništvom⁴⁹⁾.

Razlog ovom ograničenju svakako je u želji spomenutih prava da zaštite instituciju arbitraže od djelovanja osoba čiji je moralni ugled bitno narušen izrečenim kaznama. Smatramo da je i u onim državama u kojima ne postoji ovakav izričiti negativni uvjet predviđen arbitražnim zakonom, uvijek moguće s uspjehom istaknuti arbitru prigovor ove vrste. Pri tome treba poći od činjenice da svaki pravni poredak zahtjeva poštivanje vlastitih sudskeih odluka na svom teritoriju. Iako arbitar nije javni funkcionar nego sudac kojem su stranke dale investituru za sudjenje na osnovi ovlaštenja mjerodavnog nacionalnog pravnog poretka za arbitražu, pa je arbitrova misija ograničena samo na izvršenje zadatka koji proizlazi iz ugovora stranaka, ipak stranke prilikom izbora arbitra trebaju poštovati ograničenja u pogledu prava na vršenje odredjenih javnih

funkcija izrečena pravomoćnim sudskim odlukama državljanima odnosne države. Medjutim, u pravima država koje izričito predviđaju ovaj negativni uvjet, za arbitra neće stranke moći izabrati ne samo osobu kojoj je zabranjeno vršenje javnih funkcija sudskom odlukom donesenom u takvoj državi, nego ni osobu kojoj je zabranjeno vršenje javnih funkcija sudskom odlukom donesenom prema njezinom domovinskom pravu bez obzira da li bi takva osoba po pravu države koja izričito predviđa ovakav negativni uvjet, a nije država čiji je arbitar državljanin, bila odgovorna za krivično djelo za koje joj je kazna zabrane vršenja javnih funkcija izrečena. Medjutim, u državama u kojima ovakav negativni uvjet nije izričito zakonski predviđen, smatramo da stranke ne bi mogle izabrati za arbitra samo onu osobu kojoj je sudskom odlukom donesenom u takvoj državi oduzeto pravo vršenja javnih funkcija.

Daljnji negativni uvjet, koji je često izričito normiran u zakonima raznih država, je inkopatibilnost arbitražne i sudske funkcije u istoj osobi.

Tako je u Ustavu države New York predviđeno da suci apelacionih i suci Vrhovnog suda ne mogu obavljati praksu kao "attorney" (zastupnici) ili kao "councillors" (odvjetnici) pred tzv. "courts of record" odnosno da ne mogu postupati kao "referee" u bilo kojem postupku. U predmetu Mc. FADDEN v. BENVENGA (1949)⁵⁰⁾ ovo je pravilo bilo prošireno i na arbitre, tako da je sucu, pred kojim se zastalo s redovnim sudskim postupkom u ovom predmetu do okončanja arbitraže, bilo zabranjeno djelovanje u funkciji arbitra u istom sporu. U predmetu DIAL PRESSO INC. v. PHILLIPS (1948)⁵⁰⁾ nije bilo dopušteno arbitriranje suca državnog suda iako on nije imao nikakve prethodne veze s predmetom spora.

U jugoslavenskom Zakonu o parničnom postupku (skraćeno: ZPP) predviđeno je u čl. 472 st.3 da suci redovnih sudova i suci na radu u sudovima udruženog rada mogu biti birani samo za predsjednika izbranog suda⁵¹⁾.

Prema Administration of Justice Act (1970) suci engleskih trgovačkih sudova mogu samo uz suglasnost predsjednika suda biti imenovani za arbitre ili nadarbitre. Iako za arbitre mogu biti postavljeni i "official referee", suci "country courta" ne mogu biti arbitri⁵²⁾.

U poljskom postupovnom zakonu predvidjeno je da nijedan sudac državnog suda ne može biti biran za arbitra⁵³⁾.

U čl. VII Pravila pomorske arbitražne komisije u Parizu predvidjeno je da se za arbitra ne može izabrati osobu koja je član Odbora PAK, dok joj traje mandat⁵⁴⁾.

Istu odredbu u odnosu na članove Predsjedništva Arbitraže, dok im traje mandat, sadrži i čl. 5 Pravilnika o Spoljnotrgovinskoj arbitraži pri Privrednoj komori Jugoslavije⁵⁵⁾.

Nasuprot ovim odredbama, u Pravilima postupka PAK pri Privrednoj komori SSSR⁵⁶⁾ te u Pravilima postupka PAK Kineskog savjeta za unapredjenje medjunarodne trgovine⁵⁷⁾ stranke biraju arbitra isključivo iz redova članova PAK.

Pravilima medjunarodnog arbitražnog suda za pomorsku i unutrašnju plovidbu u Gdinji predvidjeno je da član predsjedništva Arbitraže može biti imenovan samo za predsjednika arbitražnog vijeća⁵⁸⁾.

Iz naprijed izloženog pregleda općih pozitivnih i negativnih uvjeta za sposobnost neke osobe biti arbitar uočljivo je da su gotovo svi predvidjeni uvjeti pravnog karaktera. Ako se izuzme negativni uvjet spola, koji je kao relikt zastarjelih shvaćanja o položaju žene preostao u nizozemskom pravu⁵⁹⁾, kao i fizički odnosno zdravstveni nedostaci osobe, a koji zapravo takodjer indirektno upućuju na nepostojanje poslovne sposobnosti izabrane osobe, svi ostali uvjeti odnose se na pravne kvalitete izabranog arbitra.

Tzv. opći uvjeti za sposobnost neke osobe da bude arbitar nisu dakako jedini uvjeti kojima takva osoba mora udovoljiti da bi mogla suditi u arbitraži po nacionalnom arbitražnom zakonu. Moglo bi se ipak konstatirati da je za većinu općih

uvjeta, u odnosu na sve ostale uvjete, karakteristično upravo to što oni ne osiguravaju direktno ni posebnu stručnost izabранe osobe ni njenu nepristrenost i nezavisnost prilikom arbitriranja. To su samo minimalni zahtjevi svakog pravnog poretka potrelni da bi se dopustilo prenošenje sudske funkcije organa državnog pravosudja na nedržavno tijelo - arbitražu. Značaj udovoljenja ovim uvjetima u odnosu na ostale je utoliko veći što oni predstavljaju kogentne zahtjeve odnosnog pravnog poretka upućene svim neposrednim korisnicima arbitraže. To drugim riječima znači da stranke nemaju pravo promijeniti ili odstupiti ni od jednog predvidjenog općeg uvjeta prilikom izbora arbitra, te da sudovi, u okviru kontrolne funkcije nad djelovanjem arbitraže, paze, i za vrijeme trajanja arbitražnog postupka i kasnije u fazi ispitivanja valjanosti arbitražne odluke, na poštivanje predvidjenih uvjeta.

Povreda bilo kojeg od ovih uvjeta predstavljava bi dakle apsolutni razlog za traženje izuzeća arbitra, razlog za traženje poništaja arbitražne odluke i razlog za traženje da sud proglaši prestanak važenja ugovora o arbitraži ako su u ugovoru o arbitraži već imenovani odredjeni arbitri ili su označena njihova svojstva⁶⁰⁾.

Smatramo, međutim, da bi iste pravne posljedice izazivale nepoštivanje općih uvjeta i u pravima onih zemalja koje takve uvjete ne predvidjaju izričito u arbitražnim zakonima, ali oni proizlaze iz cjelokupnosti odredaba odnosnog pravnog sustava. Tako npr. u jugoslavenskom pravu punoljenost i poslovna sposobnost nisu izričito predvidjeni odredbama o arbitraži u ZPP. Ipak, opće je mišljenje jugoslavenske znanosti da osoba koju stranke izaberu za arbitra treba ispunjavati ove uvjete da bi mogla zakonito vršiti preuzetu funkciju, ne samo stoga što je arbitriranje, po mišljenju nekih teoretičara, društvena funkcija za koju postoji širi javni interes jugoslavenskog pravnog poretka jer arbitar donosi odluku koja ima autoritet presudjene stvari (res judicata), nego i stoga što je za skla-

panje ugovora o arbitriranju (receptum arbitri) potrebno da arbitar ima punu poslovnu sposobnost⁶¹⁾. Po jugoslavenskom pravu fizičke osobe mogu samostalno sklapati pravne poslove i preuzimati obveze samo u granicama svoje poslovne sposobnosti (čl. 56 Zakona o obveznim odnosima). Od arbitra stranke očekuju da osobno obavi dužnost na koju se ugovorom o arbitriranju obvezao. Da bi dakle mogao sklopiti valjani ugovor o arbitriranju sa strankom koja ga imenuje za arbitra, te samostalno izvršiti preuzetu obvezu iz tog ugovora prema objema strankama spora, arbitar, po kogentnoj odredbi čl. 56 Zakona o obveznim odnosima, mora biti poslovno sposoban. U čl. 3 ZPP odredjeno je da sudovi "neće uvažavati raspolaganje stranaka koja su u suprotnosti s ... prisilnim propisima o samoupravnim pravima radnih ljudi o raspolaganju društvenim sredstvima i s drugim prisilnim propisima..." (potcrtala Lj. M.H.)⁶²⁾. Smatramo da je kogentni propis jugoslavenskog obveznog prava po kojem osoba koja sklapa samostalno pravne poslove mora biti poslovno sposobna, upravo jedan od naprijed spomenutih prisilnih propisa iz čl.3 ZPP, tj. prisilni propis koji ima karakter jugoslavenskog javnog poretkta.

Jugoslavenski, dakle, sudovi mogli bi ne uvažiti ugovor o arbitriranju sklopljen izmedju stranke i arbitra koji nije potpuno poslovno sposoban. Ako su stranke još u ugovoru o arbitraži izabrale za arbitra osobu koja nije poslovno sposobna, takav arbitražni ugovor bit će ništav, a arbitražnu odluku koju donese takav arbitar sud će, na zahtjev stranke, na temelju čl. 485 ZPP poništiti⁶³⁾.

Iz pregleda odredbi pravilnika raznih pomorskih institucionalnih arbitraža vidljivo je da neke arbitražne institucije dopuštaju arbitriranje isključivo državljanima države u kojoj djeluje odnosna institucionalna arbitraža⁶⁴⁾, druge dopuštaju izuzetno, i samo pod određenim okolnostima, sudjelovanje i stranih arbitara⁶⁵⁾, dok je pravilnicima trećih arbitražnih organizacija uvjet državljanstva arbitra postavljen tako da se mora ili bar preporuča imenovati arbitra koji ima državljan-

stvo različito od državljanstva stranaka u sporu⁶⁵⁾. U Pravilniku trgovacke arbitraže AAA primjena ovog uvjeta ovisi o volji stranaka, dok po Pravilima Londonskog suda za medjunarodnu arbitražu sud će prilikom imenovanja arbitra pojedinca ili predsjednika arbitraže uvijek biti dužan poštivati ovaj uvjet ako stranke ne ugovore drugačije⁶⁶⁾. Po Pravilima o arbitraži CCI-CMI Stalni odbor je dužan uvijek poštivati ovakav uvjet kad sam imenuje arbitra pojedinca ili predsjednika arbitražnog vijeća,⁶⁷⁾ dok je po Pravilima o arbitraži UNCITRAL pitanje državljanstva arbitara prepušteno slobodnoj ocjeni organa nadležnog za imenovanje⁶⁸⁾. Ove nijanse u formulaciji tekstova pravilnika odražavaju različite pristupe pojedinih institucionalnih arbitraža rješavanju problema državljanstva arbitara koji mogu nastupiti kao arbitri takve arbitražne institucije. Moglo bi se reći da su one institucionalne arbitraže koje dopuštaju arbitriranje samo državljanima države u kojoj takva arbitraža djeluje (ili državljanima države čije trgovacke komore su osnovale i sudjeluju u djelatnosti stalnog tijela arbitraže - npr. Medjunarodni arbitražni sud u Gdinji) manje atraktivne za strane državljanje koji, sklapajući ugovor o arbitraži prihvatajući nadležnost i pravila takve institucionalne arbitraže ne mogu izabrati za arbitra osobu stranog državljanstva, iako bi takva osoba obzirom na svoje pravnično znanje, poslovno iskustvo, a ponekad i povjerenje stranke, bila za stranku prihvatljivija i korisnija.

Medutim, uz opću sposobnost neke osobe biti arbitar, potrebno je da takva osoba ima i takva svojstva i sposobnosti koje su potrebne da bi mogla uspješno ispuniti funkciju arbitra u konkretnom sporu za koji je imenovan.

Uvjetno bi se moglo reći da je to tzv. "konkretna sposobnost arbitriranja" u određenom sporu stranaka, a utvrđuje se na osnovi tri kvalitete svakog arbitra: 1. stručnosti arbitra za konkretni spor stranaka, 2. savjesnosti u obavljanju arbitražne funkcije, i 3. nepristranosti arbitra prema

strankama spora i prema drugim suarbitrima, te nezavisnosti arbitra prilikom vodjenja postupka i prilikom donošenja arbitražne odluke.

Kad je riječ o posebnoj stručnosti koja se očekuje od odredjene osobe prilikom arbitriranja u konkretnom sporu stranaka, potrebno je reći da postojanje ovakvog uvjeta u arbitražnom sporazumu ili u ugovoru o arbitraži ovisi isključivo o ugovorenoj volji stranaka. To dakle znači da stranke mogu sporazumno predvidjeti kao pozitivni uvjet prilikom imenovanja neke osobe za arbitra da takva osoba raspolaže određenim posebnim stručnim znanjima, poslovnim i pravnim iskustvom iz one oblasti prava ili iz neke druge struke koja je relevantna za rješenje konkretnog spora stranaka.

Stoga su u većini standardnih formularnih ugovora, posebno u formularima ugovora o iskorištavanju brodova ("contracts of affreightment", "les contrats d'affrettement")⁶⁹⁾ česte arbitražne klauzule koje predviđaju da izbrani suci trebaju biti tzv. "poslovni ljudi" ("commercial men") ili osobe s iskustvom odnosno s posebnim znanjima na području pomorstva⁷⁰⁾.

Mnogi ovo ograničenje slobode izbora arbitara shvaćaju kao izraz određenog nepovjerenja prema profesionalnim pravnicima zbog pogrešnog uvjerenja da pravnici, prilikom presudjivanja, daju prednost formalističkom tumačenju pravnih pravila, a na štetu načela pravednosti i interesa koje nameće poslovna praksa⁷¹⁾. Pravni razlog ovog ograničenja leži zapravo u želji stranaka da rješenje svog spora povjere osobama koje raspolažu ne samo pravničkim znanjem nego i dovoljnim praktičnim poslovnim iskustvom da riješe spor na najprimjereniiji način za obje stranke.

U tom pravcu ide i tumačenje koje je pojmu "commercial men" dala engleska judikatura. U predmetu PANDO COMP. NAVIERA S.A. v. FILMO S.A.S.⁷²⁾ engleski sud smatra da upotreba riječi "commercial men" isključuje kao arbitre sve osobe koje imaju

samo pravničko iskustvo i znanje u trgovačkoposlovnim stvarima, tzv. pravnike u privredi ("commercial lawyers"), ali ne i pravnike koji imaju dovoljno široko poslovno i pravno iskustvo stečeno nezavisno od njihove privrednopravne prakse. Odlučujuće je dakle praktično poslovno iskustvo izabrane osobe.

Medjutim, kao i svako ograničenje, uz sve neosumnjive prednosti, uvjet da arbitri trebaju biti isključivo "commercial men" stvara ponekad znatne poteškoće u praksi arbitražnog sudjenja. One se prvenstveno odnose na nedovoljnu kvalificiranost takvih arbitara u rješavanju sporova, koje uključuje tumačenje pravnih propisa, primjenu mjerodavnog prava, utvrđivanje tereta dokaza i sl.

Stoga se predlažu odredjene modifikacije postojećih arbitražnih uglavaka u formulacijama brodarskih ugovora kojima bi se istovremeno zadovoljila kako potreba da u arbitriranju sudjeluju osobe koje imaju praktično poslovno iskustvo, tako i potreba da u arbitriranju sudjeluju svi oni koji imaju potrebna stručna znanja za rješenje konkretnog spora. M.M. Cohen⁷³⁾ u tom smislu predlaže kao najpodesniju onaku formulaciju arbitražnog uglavka koja bi predvidjela vijeće trojice arbitara; u takvo vijeće svaka bi stranka imenovala po jednog arbitra iz redova stručnjaka (poslovnih ljudi, pravnika, procjenitelja, osiguratelja itd.), za koje smatra da mogu doprinijeti pravilnom rješenju spora, a ovako izabrani arbitri birali bi predsjednika arbitražnog vijeća uvijek iz redova poslovnih ljudi.

Smatramo da ocjena prihvatljivosti promjena u sadržaju postojećih arbitražnih uglavaka u formulacijama brodarskih, prijevoznih i drugih ugovora ne ovisi samo o kvalitetnoj prednosti pojedinog prijedloga, već prvenstveno o ozbiljnosti i učestalosti kojom se istaknuti problemi i nedostaci postojećeg sustava imenovanja pomorskih arbitara javljaju u praksi. Odredjenu ulogu u procesu promjena i razvoja formuliranih ugovora ima i ocjena poslovnih krugova da li se time narušava, i u kojoj mjeri, postojeći odnos zaštićenih poslovnih interesa pojedinih interesnih grupacija (npr. brodara, brodovlasnika,

naručitelja prijevoza, vlasnika tereta, osiguratelja itd.). Tako dugo dok se bilo koji nedostatak u formulaciji standarnih obrazaca postojećih brodarskih i drugih ugovora u pomorskoj privredi i industriji može neutralizirati bilo jednoubožnjim učaćenjem judikature bilo procesnim sredstvima (kao npr. korištenjem mišljenja stručnjaka - "experta"), ne mogu se očekivati brze i korjenite promjene postojećih klauzula.

Velike pomorske institucionalne arbitraže, u želji da poboljšanjem svojih usluga u skladu s potrebama poslovne prakse osiguraju što širu primjenu svojih pravila, unose u odredbe svojih pravilnika takodjer uvjet da arbitri, koje uvrštavaju na listu arbitara takve arbitražne organizacije ili izabiru u njenom krilu, moraju biti osobe s posebnim znanjima i iskusstvima u pojedinoj oblasti pomorske privrede.⁷⁴⁾ Na takav način institucionalne arbitraže osiguravaju kvalificirani kadar za arbitriranje u sporovima stranaka koje su, sklapanjem standarnih brodarskih i drugih ugovora pomorskog prava, predvidjela da će u slučaju sporova suditi isključivo arbitri "poslovni ljudi".

Na kraju preostaje pitanje kakva pravna sredstva postoje u raznim pravnim porecima ako se sumnja ili se utvrdi da osoba izabrana za arbitra ne udovoljava ugovorenim uvjetima (nije "commercial men"). U onim pravnim porecima koji poznaju institut izuzeća arbitra, smatramo da bi povreda ovakvog pozitivnog uvjeta predstavljala relativni razlog izuzeća, tj. takav razlog o kojem bi sud ili drugi nadležni organ odlučivao samo na zah-tjev stranke⁷⁵⁾. U onim pak državama u kojima ne postoji institut izuzeća (npr. u Engleskoj, SAD), postoje drugi načini za uklanjanje nepodobnog arbitra iz arbitražnog postupka. U engleskom arbitražnom pravu stranka može zatražiti od državnog suda da smijeni arbitra iz postupka ("removal of an arbitrator") odnosno da sud dopusti opoziv takvog arbitra ("revocation of the authority of an arbitrator")⁷⁶⁾.

Da li će oštećena stranka zbog takvog razloga moći pobijediti donesenu arbitražnu odluku i da li će moći tražiti od suda

proglašenje prestanka važenja ugovora o arbitraži, ovisit će o razlozima koji su u svakoj zemlji predvidjeni za korištenje ovih pravnih sredstava. U pravima onih država koje dopuštaju traženje poništenja arbitražne odluke samo zbog apsolutnih razloga za izuzeće arbitra, to neće biti moguće, osim ako bi se nedostatak ugovorenih kvalifikacija arbitra moglo okvalificirati kao jedan od razloga zbog kojeg takav pravni sustav dopušta strankama tražiti poništaj arbitražne odluke (npr. po čl. 485 st. 2 ZPP i po čl. 1484 novog Zakona o parničnom postupku Francuske - "nepravilan sastav arbitražnog suda").⁷⁷⁾

Nepristrandost arbitra

U pravnim sustavima svih država opće je prihvaćeno načelo da izbrani sudac mora biti poštena, nepristrandna i nezainteresirana osoba i prema strankama u sporu, i u odnosu na sporni pravni odnos izmedju stranaka o kojem sudi.⁷⁸⁾

Ovim načelom štiti se u arbitražnom postupku prvenstveno interes stranaka da će im, u nastojanju da se postigne pravilno rješenje spornog pitanja, biti osiguran pošten i pravilan postupak.

Najvažnije pitanje koje se nameće u vezi s pristrancđu arbitra svakako je pitanje kakve dopuštene procesnopravne mogućnosti stoje na raspolaganju ugroženoj stranci kad sazna za postojanje razloga koji dovode u pitanje nepristrandost izbranog arbitra ("iudex suspectus").

Odgovor na ovo pitanje sadržan je u odredbama arbitražnih zakona pojedinih zemalja odnosno u odredbama pravilnika institucionalnih arbitraža. Tim odredbama predviđeni su takvi procesnopravni mehanizmi koji ugroženoj ili oštećenoj stranci za vrijeme trajanja arbitražnog postupka pružaju mogućnost da traži da se iz arbitražnog vijeća ukloni svaki izbrani sudac za kojeg opravdano sumnja da je pristran, zainteresiran ili da je nepošten.

Nakon završetka arbitražnog postupka, takvoj stranci stoje na raspolaganju pravna sredstva kojima se sprečava pravno djelovanje arbitražne odluke u čijem je donošenju sudjelovao "iudex suspectus" odnosno "iudex inhabilis".

U gotovo svim državama kontinentalne Evrope izuzeće je osnovni procesnopravni institut za sprečavanje prisiranog arbitra da dalje sudjeluje u arbitraži. Postupak izuzeća arbitara predviđen je u zakonima Austrije, Italije, SR Njemačke, Francuske, Španjolske, Švedske, SSSR, Švicarske, SFRJ itd.⁷⁹⁾

U engleskom arbitražnom pravu procesnopravne mogućnosti ugrožene stranke su nešto šire. Ako stranka sazna za pristranost arbitra ili se razlozi koji opravdavaju sumnju u nepristranost arbitra pojave nakon imenovanja arbitra, ali prije završetka arbitražnog postupka, ugrožena stranka može zatražiti od nadležnog suda ili da opozove ovlaštenje takvog arbitra ("revocation of the authority of the arbitrator") ili da ga smijeni ("removal of the arbitrator").⁸⁰⁾ Koje će od ova dva pravna sredstva sud primijeniti, ovisi o ocjeni suda što je primjereno konkretnim okolnostima pojedinog slučaja. Po pravnim činiocima opoziv i smjenjivanje arbitra su potpuno izjednačeni.⁸¹⁾

U arbitražnom pravu SAD sudovi gotovo nikada ne dopuštaju procesnopravnu mogućnost uklanjanja arbitra iz arbitraže na zahtjev stranaka. Ako se arbitar, na zahtjev stranaka, sam ne povuče, strankama preostaje samo mogućnost da traže poništaj arbitražne odluke zbog lošeg vodjenja postupka ili pristranosti arbitra prilikom odlučivanja o sporu.⁸²⁾

Mogućnost pobijanja arbitražne odluke zbog prigovora pristranosti arbitra predviđena je i u gotovo svim drugim državama.⁸³⁾

Uvjeti pod kojima stranke mogu pokrenuti postupak za poništaj arbitražne odluke negdje su stroži, a negdje liberalniji, već prema tome u kojoj su mjeri državni pravosudni organi u svakoj pojedinoj državi ovlašteni intervenirati u arbitražni postupak. U većem broju država mogućnost pobijanja arbitražne odluke

zbog pristranosti arbitra ovisi o uspjehu s kojim oštećena stranka dokaže ili da je saznala za razloge pristranosti arbitra još tijekom arbitražnog postupka i tada zatražila njegovo izuzeće, ali organ nadležan za odlučivanje o izuzeću nije usvojio njezin zahtjev, a ni arbitar se sam nije povukao iz arbitraže, ili da je za postojanje razloga pristranosti arbitra saznala tek nakon završetka arbitražnog postupka.⁸⁴⁾ Ratio ove odredbe je u želji zakonodavca da spriječi nesavjesno poнаšanje stranke koja, znajući za razloge koji dovode u sumnju nepristranost arbitra, ne istaknu odmah zahtjev za njegovo izuzeće čim za takve razloge sazna, već, nakon što arbitar donese odluku, nezadovoljna ishodom spora, napada takvu odluku u postupku povodom zahtjeva za poništaj arbitražne odluke pozivajući se na pristranost arbitra.

Po engleskom arbitražnom pravu, uz pravo stranke tražiti poništaj odluke arbitraže (čl. 23 (2)), sud je po čl. 23 (1) Arbitražnog zakona ovlašten ukinuti arbitražnu odluku i vratiti predmet na ponovno odlučivanje arbitraži ("to remit the arbitration award"). Izbor izmedju ova dva pravna sredstva ovisit će o vrsti "misconduct" arbitra. Ako sud utvrđi takvo loše poнаšanje arbitra koje ga trajno diskvalificira kao arbitra u tom predmetu (npr. prijevara), sud će takvog arbitra smijeniti ("remove"), a arbitražnu odluku poništiti ("to set aside"). Kad utvrđi samo procesnopravni propust u sudjenju izbranog suda koji je najčešće poslijedica nemara, državni sud može vratiti predmet na ponovno odlučivanje ranijoj arbitraži ("to remit").⁸⁶⁾

Kriteriji po kojima pravosudni ili drugi nadležni organi procjenjuju opravuanost istaknutih razloga pristranosti arbitra uglavnom se podudaraju, a sastoje se u tome da osoba koja obavlja arbitražnu funkciju mora biti lišena bilo kakvog osobnog, socijalnog ili profesionalnog interesa koji bi mogao utjecati na njenu zainteresiranost i nepristranost od trenutka imenovanja do završetka arbitražnog postupka.⁸⁷⁾

Oblici osobne, socijalne ili profesionalne povezanosti arbitra i stranke, kao i razlozi zainteresiranosti arbitra za

ishod konkrenog spora u kojem arbitrira, mogu biti vrlo različiti i po svom sadržaju i po intenzitetu mogućeg utjecaja na nepristranost arbitražnog sudjenja. Tako arbitar može biti u različitim stupnjevima krvnog ili tazbinskog srodstva s jednom od stranaka spora, sa zakonskim zastupnicima ili punomoćnicima. Moguće je također da arbitar bude u određenom pravnom odnosu sa strankom spora, njenim zakonskim zastupnikom ili punomoćnikom (npr. da je sam zakonski zastupnik stranke, staratelj ili usvojitelj stranke) ili da su arbitar i jedna od stranaka spora u odredjenom socijalnom odnosu (npr. bliski prijatelji). Poslovni interes arbitra može postojati u velikom broju raznih slučajeva. Primjera radi spominje se samo situacija kad je arbitar stalno ili privremeno zaposlen u organizaciji koja je stranka u postupku. Po nekim judikativnim sudovima uvažavaju kao razlog moguće pristranosti arbitra svaku raniju vezu arbitra sa sporom stranaka o kojem treba suditi (npr. kad je u istom sporu ranije sudio kao sudac državnog suda, a postupak je prekinut zbog pokretanja arbitražnog postupka ili kad je arbitar o sporu u kojem sudi bio saslušavan ranije pred državnim sudom kao svjedok ili kao vještak).

Jedan od zadataka arbitražnog zakonodavstva i arbitražne sudske prakse je da jasno utvrde koji su odnosi arbitra prema strankama spora i u odnosu na sporni pravni odnos diskvalificirajući s obzirom na zahtjev za nepristranošću arbitra.

Pravnotehnički gledano, postoji određena razlika u načinu normiranja razloga koji opravdavaju prigovor pristranosti arbitra između država kontinentalne Evrope i zemalja "common lawa". U većini zemalja kontinentalne Evrope, kao i u pravilnicima institucionalnih arbitraža koji se temelje na pravnim sustavima tih država, slučajevi pristranosti arbitra većinom su obuhvaćeni razlozima za izuzeće i podudaraju se s identičnim razlozima za izuzeće sudaca državnih sudova.

Takve odredbe su u zakonima o gradjanskom sudskom postupku npr. u Poljskoj, Austriji, Italiji, Švicarskoj, Nizozemskoj, Grčkoj, Jugoslaviji, SSSR itd.⁸⁸⁾ Uz razloge za izuzeće koji

uvijek, kad postoje, dovode do izuzeća (apsolutni razlozi), u nekim od spomenutih država dopušteno je tražiti izuzeće arbitra i iz svakog drugog razloga koji po uvjerenju stranke dovođi u sumnju arbitrovu nepristranost. Ocjena opravdanosti takvih razloga vrši sud, odnosno organ nadležan za rješavanje o izuzeću (fakultativni razlozi izuzeća).⁸⁹⁾

U državama koje su donijele vlastite arbitražne zakone, kao npr. u Švedskoj, odredbe o izuzeću arbitra sadržane su u tim zakonima, iako se sadržajno također uglavnom podudaraju s odredbama o razlozima za izuzeće sudaca državnih sudova.

Po švedskom Zakonu o arbitraži izuzeća arbitra je moguće zatražiti, uz ostale razloge, i zbog toga što je imenovani arbitar ranije sudio o sporu pred državnim sudom, ili jer je u očitom prijateljstvu ili neprijateljstvu sa strankom, ili je s bilo kojom od stranaka spora u poslovnom odnosu.⁹⁰⁾

U čl. 32 Pravilnika o Spoljnotrgovinskoj arbitraži pri Privrednoj komori Jugoslavije predvidjeno je da stranke mogu zatražiti izuzeće arbitara u smislu čl. 477 ZPP, a što znači iz razloga navedenih u čl. 71 ZPP. U pogledu razloga za izuzeće arbitara Pravilnik Spoljnotrgovinske arbitraže pri Privrednoj komori Jugoslavije upućuje na primjenu čl. 71 ZPP kojim su odredjeni razlozi za izuzeće sudaca državnih sudova. Shodnom primjenom tog člana absolutni razlog za izuzeće arbitra postoji uvijek kad je arbitar sam stranka, ili je zakonski zastupnik, ili punomoćnik stranke, ili ako je sa strankom u odnosu suovlaštenika, suobveznika ili regresnog obveznika, ili ako je u istom predmetu saslušan kao svjedok ili vještak. Apsolutni razlozi za izuzeće arbitra su također i ako arbitar stalno ili privremeno radi u radnoj zajednici, organizaciji udruženog rada ili u drugoj društvenoj, odnosno gradjanskoj pravnoj osobi koja je stranka u postupku, te ako je arbitar sa strankom, njezinim zakonskim zastupnikom ili punomocnikom u srodstvu po krvi u pravoj liniji do bilo kojeg stupnja, a u pobočnoj liniji do četvrtog stupnja, ili ako su arbitar i stranka u bračnom

odnosu ili u srodničkom odnosu po tazbini do drugog stupnja, bez obzira na to da li je brak prestao ili nije. Napokon, apsolutne razloge za izuzeće arbitra predstavljaju i svi starateljski, usvojiteljski i usvojenički odnosi arbitra sa strankom, njezinim zakonskim zastupnikom ili punomoćnikom, te ako je arbitar u istom predmetu sudjelovao u donošenju odluke nižeg suda, samoupravnog suda ili drugog organa.

Uz ove apsolutne razloge za izuzeće arbitra, ZPP predviđa da će se kao razlog za izuzeće smatrati i svaka druga okolnost koja dovodi u sumnju objektivnost odredjenog arbitra u konkretnom sporu stranaka. U ovom slučaju ne traži se samo dokaz o postojanju odredjenog diskvalificirajućeg svojstva arbitra, već i dokaz o tome da je to svojstvo in concreto takve naravi da ugrožava arbitrovu nepristranost. Kako takvi relativni razlozi izuzeća nisu u ZFP taksativno navedeni, ostaje jugoslavenskoj sudskoj praksi da utvrđuje standardna mjerila.⁹¹⁾

Pravilima postupka PAK pri Trgovačkoj komori SSSR svaka stranka može tražiti izuzeće arbitra-člana arbitražnog vijeća, ili predsjednika arbitraže ili arbitra pojedinca, ako posumnja u njegovu nepristranost, posebno ako postoji vjerojatnost da je osobno, direktno ili indirektno, zainteresiran za ishod spora. Arbitar-član arbitražnog vijeća, ili predsjednik arbitražnog vijeća ili arbitar pojedinac može se i sam povući iz arbitražnog postupka ako postoji neki od gore spomenutih razloga. Stranka koja zatraži izuzeće arbitra-člana arbitražnog vijeća, ili predsjednika arbitražnog vijeća ili arbitra pojedinca, treba podnijeti PAK pismeni zahtjev prije početka arbitražne rasprave u kojoj takav arbitar treba sudjelovati. Kasniji zahtjev PAK će uzeti u razmatranje samo ako je postojao valjan razlog zbog kojeg je stranka zakasnila s podnošenjem zahtjeva. O izuzeću odlučuje predsjednik PAK, ili ako je zahtjev podnesen nakon izbora i imenovanja predsjednika arbitražnog vijeća, a odnosi se na zahtjev za izuzeće arbitra-člana arbitražnog vijeća, o zahtjevu za izuzeće odlučuju druga dva člana arbitražnog vijeća.⁹²⁾

Pravilnik pomorske arbitražne komore u Parizu odredjuje da ako imenovani arbitar ima veze ili je imao veze s jednom od stranaka ili njezinim zastupnicima koji bi mogli djelevati na njegovu nezavisnost, tada ima pravo sam se izuzeti. Zahtjev za izuzeće arbitra mogu postaviti stranke iz svih razloga zbog kojih se može tražiti i izuzeće suca državnog suda u Francuskoj.⁹³⁾

Po Pravilima medjunarodnog arbitražnog suda za pomorsku i unutrašnju plovidbu u Gdinji, arbitar treba odbiti imenovanje ako ocijeni da postoji neki od razloga za izuzeće predviđenih Pravilima Vrhovnog suda Poljske. Stranke mogu isticati zahtjev za izuzeće arbitra ako smatraju da je arbitar zainteresiran za ishod spora, ili ako smatraju da postoji neki razlog za izuzeće predviđen Pravilima Vrhovnog suda Poljske. Ako se stranke ne sporazume o promjeni takvog arbitra, o izuzeću odlučuje, na zahtjev jedne od stranaka, Arbitražni sud.⁹⁴⁾

Po pravilniku o mirenju i izbranom суду Trgovačke komore u Zürichu isključenje odnosno izuzeće izbranih sudaca i tajnika izbranog suda ravna se prema par. 244 Zakona o građanskom parničnom postupku i par. 95 ciriškog Zakona o uređenju sudova.⁹⁵⁾

Prema najnovijim Pravilima Londonskog suda za medjunarodnu arbitražu Londonski sud kontrolira podobnost budućeg arbitra već prije imenovanja time što može zatražiti od sva-ke takve osobe da dade kratki opis svojih ranijih i svog sa-dašnjeg zaposlenja i profesionalne djelatnosti. Prilikom imenovanja svaki arbitar potpisuje izjavu ("declaration") kojom potvrđuje da ne zna za postojanje bilo kakve okolnosti koja bi mogla opravdati sumnju u njegovu nepristranost, a ako se tijekom postupka pojavi neka takva okolnost, da će je odmah priopćiti Londonskom sudu (čl. 31). Ako arbitar prestane biti podoban da arbitrira tijekom arbitražnog postupka "become unfit") bilo zbog toga što očito krši Pravila Londonskog suda,

bilo stoga što ne vodi postupak s razumnom brižljivošću, Londonski će sud na zahtjev bilo koje od stranaka spora imenovati drugog arbitra ("justifiable doubts"), ali stranka kad iznosi takve okolnosti mora dokazati da je za njih saznala tek nakon što je već takvođ arbitra odredila (čl. 37).

Kao su se stranke složile da same odrede arbitre, ili da prepuste izbor trećeg arbitra dvojici arbitara koje su same imenovale ili trećoj stranci, Londonski sud može odbiti da imenuje za arbitra osobu koja mu je predložena ako ocijeni da ona nije pogodna, nepristrana i nezavisna (44).⁹⁶⁾

Pravila o arbitraži UNCITRAL sadrže u čl. 9-12 odredbe o izuzeću arbitra.⁹⁷⁾ Kako su ta Pravila namijenjena primjeni u svjetskim razmjerima sa željom da budu prihvatišiva i u državama s najstrožim zakonodavstvom, odredbe o razlozima za izuzeće i o postupku izuzeća arbitra predstavljaju kompromisna rješenja između različitih zahtjeva pojedinih pravnih sustava. U čl. 9 UNCITRAL Pravila predviđena je dužnost potencijalnog arbitra da se već prije imenovanja, a i poslije imenovanja, očituje o svim okolnostima koje bi mogle dovesti u opravданu sumnju njegovu nepristranost ili nezavisnost ("justifiable doubts").

Stranka koja je sama imenovala arbitra može zahtijevati njegovo izuzeće samo iz razloga za koje je saznala nakon imenovanja.⁹⁸⁾ Ako se povodom istaknutog prigovora nepristranost arbitra stranke ne slože o imenovanju novog arbitra, ili ako se arbitar čije se izuzeće traži sam ne povuče iz postupka, odluku o zahtjevu za izuzeće donosi organ za imenovanje.

U engleskom, američkom i u pravima drugih zemalja "common law" tradicije, te u pravilnicima institucionalnih arbitraža koje se temelje na pravima tih zemalja, nepristranost i nezavisnost arbitra štiti se drugačijim pravnim sredstvima.⁹⁹⁾

U engleskom pravu su razlozi koji opravdavaju sumnju u nepristranost i nezavisnost djelovanja arbitra vrlo slični razlozima koji u pravima kontinentalnih država dovode do izu-

zeća arbitara. Općenito govoreći, to znači da izbranog suca i u engleskom pravu diskvalificira kao arbitra svaki osobni interes za ishod spora koji bi mogao utjecati na njegovu ne-pristranost prilikom arbitriranja.¹⁰⁰⁾

Razlika izmedju razloga za izuzeće po pravima sržava kontinentalne Evrope i razloga za odstranjivanje iz arbitražnog postupka arbitra po pravima zemalja "common lawa" je uglavnom u tome što su po pravima država kontinentalne Evrope absolutni razlozi za izuzeće arbitra taksativno zakonski odredjeni, dok su svi drugi razlozi za izuzeće arbitra relativni, tj. predstavljat će valjani razlog za izuzeće ako stranka koja traži izuzeće arbitra učini vjerojatnim da arbitar ima takva svojstva koja ugrožavaju njegovu nepristranost u konkretnom sporu. U pravima država "common lawa" razlozi za odstranjivanje iz arbitražnog postupka pristranog arbitra sa-držani su u precedentnom pravu. Analizirajući judikate engleskih i američkih sudova o razlozima zbog kojih su sudovi dopuštali ili odbijali zahtjeve stranaka za odstranjivanje iz arbitražnog postupka arbitra za koje su stranke tvrdile da su pristrani, uočljiva je izvjesna kolebljivost sudske prakse tih država u pogledu pravne kvalitete razloga za koje su sudovi ocijenili da predstavljaju osnovu za odstranjivanje iz arbitražnog postupka pristranih arbitara. Tradicionalno načelo o "prepostavljenoj pristranosti" ("presumptive partiality") koje je dugo vremena vladalo u pravima država "common lawa", omogućavalo je sudovima da dopuste odstranjenje iz arbitražnog postupka svakog arbitra za kojeg su samo postojali razlozi sumnje da je pristran, bez potrebe da stranka, koja traži odstranjenje takvog arbitra iz arbitražnog postupka, dokaže vezu izmedju odredjenog svojstva ili odnosa i arbitrove nepristranosti. Ovakvi razlozi za odstranjivanje iz arbitraže pristranih arbitara po svojoj pravnoj naravi jednaki su kao i relativni razlozi za izuzeće arbitra predvidjeni u zakonima država kontinentalne Evrope.¹⁰¹⁾

Postepeno su sudovi u državama "common lawa" načelo o "presumptive partiality" počeli napuštati u korist načela o "stvarnoj pristranosti" ("actual partiality"). Po tom načelu sudovi su dopuštali odstranjenje iz arbitražnog postupka samo onog arbitra za kojeg je stranka mogla dokazati da se zbog odredjenih svojstava ili odnosa takvog arbitra može posumnjati u njegovu objektivnost u konkretnom sporu za koji je imenovan kao arbitar. Tako su neki razlozi, koji su ranije predstavljeni osnovu za odstranjenje arbitra iz arbitražnog postupka bez potrebe da stranka dokaže stvarnu vezu izmedju odredjenog svojstva ili odnosa i arbitrove nepristranosti, prestali važiti kao razlozi za odstranjenje iz arbitraže pristranog arbitra na osnovi ranijih precedenata jer stranka nije uspjela dokazati da je odredjeno svojstvo ili odnos arbitra in concreto takve naravi da ugrožava arbitrovu nepristranost.¹⁰²⁾

Na osnovi odredaba engleskog arbitražnog zakona o izboru i djelovanju arbitara razvila se praksa da, u slučaju kad se dva arbitra koja su imenovale stranke ne mogu složiti o nekom pitanju, postupak preuzme nadarbitar ("umpire"). Raniji arbitar može ostati djelovati kao odvjetnik stranke koja ga je imenovala. Takvi arbitri-odvjetnici stranaka ("advocates") mogu pomagati stranci savjetima o svim materijalnopravnim i procesnopravnim pitanjima koja se tijekom postupka pojave. Na temelju ovakvih ovlaštenja arbitara-odvjetnika stranaka neki teoretičari zaključuju da engleski arbitražni sustav dopušta arbitrima koje imenuju stranke i za vrijeme dok vrše funkciju arbitra pravo savjetovati i pomagati strankama koja su takve arbitre izabrale, naravno pod uvjetom da pomoći arbitra stranci ne ugrozi njegovu nepristranost i nezavisnost prilikom sudjenja.¹⁰³⁾

Načelo o "stvarnoj pristranosti" pružilo je mogućnost na dvojako djelovanje arbitra kojeg imenuju stranke: kao arbitražnog suca i kao savjetnika i pomoćnika stranke kada ga je imenovala. Moglo bi se ustvrditi da je ocjena okolnosti

koje izazivaju sumnju u pristranost arbitra po načelu "actual partiality" suvremenija jer, u modernom, poslovnom svijetu višestruke i neizbjegne medjusobne poslovne povezanosti raznih sudionika jedne grane pomorske djelatnosti, ocjenu pristranosti neke osobe kao arbitra čini zavisnom od stvarne opasnosti pristranog postupanja takve osobe u funkciji arbitra, u konkretnom sporu za koji je imenovana arbitrom, a ne od apriorne postavke da već odredjeno svojstvo ili odnos arbitra opravdava prigovor pristranosti arbitra i povlači njegovo izuzeće odnosno odstranjenje iz arbitražnog postupka.

Ipak, engleska judikatura i dalje dosljedno primjenjuje načelo o "presumptive partiality" kad se radi o ocjeni pristranosti arbitra pojedinca, umpirea ili predsjednika arbitražnog vijeća.¹⁰⁴⁾

i po engleskom pravu, kao i po pravima nekih drugih država, stranka koja je sama imenovala arbitra može tražiti uklanjanje takvog arbitra iz postupka zbog prigovora pristranosti samo ako je za okolnosti koje opravdavaju takav prigovor saznala nakon imenovanja. Međutim, stranke mogu suglasno izabrati i zainteresiranu osobu kao arbitra. U takvom slučaju stranke ne mogu kasnije tražiti uklanjanje iz postupka ovakvog arbitra zbog sumnje da bi on mogao pristrano djelovati. Ipak, ako stranke dokažu da i takav arbitar stvarno pristrano postupa, ili barem da postoji vrlo velika vjerovatnost da će postupati u tolikoj mjeri pristrano da neće biti sposoban donijeti poštenu i pravednu odluku, sud će dopustiti uklanjanje iz postupka i takvog arbitra.¹⁰⁵⁾

Diskvalificirajući privatni interes arbitra za ishod spora može doći do izražaja ako postoje različite osobne, socijalne ili profesionalne veze arbitra sa strankama spora. Tako se po engleskom pravu zaprekom za arbitriranje smatra obavljanje neke funkcije u tvrci koja je stranka spora¹⁰⁶⁾, ili vjerovnički položaj izbranog suca prema stranci u sporu o kojem se vodi arbitraža.¹⁰⁷⁾ Ne smatra se ipak zaprekom za

nepriistrano sudjenje ako arbitar prije formalnog početka raspravljanja izrazi svoje mišljenje o sporu¹⁰⁸⁾ odnosno ako je utvrđeno da je arbitar tijekom postupka bio izložen raznim gostoljubivim ponudama jedne od stranaka (npr. pozivu na večeru i sl.), ali pod uvjetom da ih izbjegava i otklanja.¹⁰⁹⁾

Po ranijem Pravilniku Londonskog arbitražnog suda¹¹⁰⁾ nisu bili posebno predviđeni razlozi zbog kojih bi stranke mogle isticati prigovor pristranosti arbitra. Štoviše izričito su bile predviđjene upravo one okolnosti koje bi se inače mogle tumačiti kao priistrano djelovanje arbitra, ali su se potom u tom Pravilniku tolerirale. Nakon što bi po tom Pravilniku rješavanje predmeta preuzeo "umpire", raniji arbitri kojom su predstavljene stranke mogli su djelovati kao odvjetnici stranaka u istom postupku. Međutim, zašto je u tom Pravilniku izričito je u čl. 31 previđeno da arbitri trebaju biti nezavisni i nepriistrani, te da ne mogu djelovati kao odvjetnici stranaka. Kako je bilo izneseno dosta kritika na račun nepotpunosti ranijeg teksta Pravilnika u odnosu na razloge koji opravdavaju prigovor pristranosti, u čl. 3.6 novog Pravilnika izričito je istaknuto da takav prigovor opravdava svaki postupak arbitra kojim očito krši ova Pravila, kao i svako vodjenje arbitražnog postupka bez razumne brižljivosti. Dakle i prema ranijem i prema važećem Pravilniku Londonskog suda za međunarodnu arbitražu primjenjuje se koncept o "stvarnoj pristranosti" za ocjenu opravdanosti istaknutog prigovora pristranosti arbitra.

U američkom pravu načelo o nepristranosti arbitra sankcionirano je kroz odredbu sadržanu u Federal Arbitration Actu da se svaka arbitražna odluka može poništiti zbog "očite pristranosti" ("evident partiality") arbitra ili bilo kojeg člana arbitražnog vijeća.¹¹¹⁾

U vrijeme arbitražnog postupka stranke samo izuzetno mogu ukloniti iz postupka arbitra za kojeg sumnjaju da je prisutan i zainteresiran za ishod spora. Ipak, one su dužne istaknuti u postupku prigovor pristranosti, jer u protivnom zbog

takvog razloga neće moći tražiti poništaj arbitražne odluke. Ako se medjutim arbitar prema kojem je prigovor istaknut sam ne povuče iz postupka, on je ovlašten provesti arbitražni postupak do kraja i donijeti arbitražnu odluku.¹¹²⁾

Kriteriji za tumačenje sadržaja pojma "evident partiality" nisu uvijek u američkoj sudskoj praksi bili jednaki.¹¹³⁾

Tradicionalno je stajalište američke judikature bilo da "evident partiality" znači "pretpostavljeni prisutanost".¹¹⁴⁾

U novije vrijeme neke su sudske odluke, kao i u Engleskoj, odstupile od striktne primjene koncepta o "presumptive partiality" u korist "actual partiality". Epitom takvog stajališta sadržan je u obrazloženju presude u predmetu ASTORIA MEDICAL GROUP v. HEALTH INSURANCE PLAN,¹¹⁵⁾ u kojoj je apelacioni sud odbio proglašiti prisutanom arbitra koji je bio član direktorskog odbora jedne od stranaka spora u kojem je sudio, njen bivši predsjednik i jedan od njegovih osnivača. Sud je zauzeo stajalište da sama činjenica postojanja poslovног odnosa s jednom od stranaka ne čini izabranoг suca već samim time prisutanom ako on sudi poštено i poštuje pravila postupka.

Koncept arbitra-pobornika stranke koja ga je imenovala ("partisan party-appointed arbitrator") došao je do izražaja i u predmetu STEF SHIPPING CORP. v. NORRIS GRAIN CO.,¹¹⁶⁾ kad je sud odbio prigovor prisutanosti arbitra kojeg je stranka obavijestila o činjeničnom stanju spora prije početka rasprave. Prema nekim tumačenjima američki sud je odlukama u ova dva predmeta suzio primjenu strogih standarda o "pretpostavljenoj prisutanosti" samo na trećeg, tzv. neutralnog arbitra u vijeću.¹¹⁷⁾

Medjutim, u američkoj teoriji i praksi izrečene su brojne oštре kritike na račun "partisan party-appointed arbitratora".¹¹⁸⁾ Čak i ako bi se zanemarile zamjerke upućene konceptu o "actual partiality" (koje se odnose na poteškoće u dokazivanju subjektivne protupravne namjere nanošenja štete drugoj stranci prisutanom djelovanjem arbitra), ostaje vrlo snažan argumenat u američkoj doktrini da arbitri-pobornici stranaka

mogu direktno utjecati na pravednost sudjenja jer često prisiljavaju neutralnog-trećeg arbitra na nepotrebne kompromise kako bi se postigla većina prilikom odlučivanja.

Zbog ovakvih i sličnih zamjerki koncept o "actual partiality" nije u SAD uspio prevagnuti nad ranijim konceptom o "presumptive partiality", pa je tako u predmetu COMMONWEALTH COATINGS CORP. v. CONTINENTAL CASUALITY Co.¹¹⁹⁾ američki Vrhovni sud ponovno afirmirao načelo o "presumptive partiality", rekavši da dokaz subjektivne namjere pristranog ponašanja arbitra nije potreban ako nije nerazumno pretpostaviti mogućnost takvog njegovog ponašanja. Stajalište izraženo u tom predmetu razradjeno je u obrazloženju presude u predmetu OVERSEAS PRIVATE INVESTMENT CORP. v. THE ANACONDA Co.¹²⁰⁾ Sud je u tom predmetu rekao: "Pravilo utvrđeno u precedentu COMMONWEALTH COATINGS uglavnom priznaje da sudovi nisu u mogućnosti dovoljno točno utvrditi subjektivni utjecaj koji znanje ima na ljudsko rasudjivanje. Stoga, kad postoje dokazi da je arbitar znao za informacije koje bi mogle štetiti jednoj od stranaka, sud ne može donijeti zaključak da kod arbitra nije postojala stvarna pristranost".

Za ocjenu postojanja "evident partiality" bilo je potrebno da se u američkoj praksi testiraju svi oni odnosi izmedju arbitra i stranke odnosno njezinog zastupnika koji opravdavaju osnovanost istaknutog prigovora. Na temelju brojnih sudskih odluka može se općenito zaključiti da arbitra u američkom pravu diskvalificira svaki odnos s jednom od stranaka ili s njezinim zastupnikom, koji je neposredan i značajan.¹²¹⁾ Tako je u predmetu INTERNATIONAL PRODUCE INC. A/S ROSSHAVET (1981) predsjednik arbitraže istovremeno bio svjedok u drugom arbitražnom poslupku izmedju drugih stranaka, ali je ista zastupnička tvrtka zastupala stranke u obje arbitraže. Sud je odbio prigovor pristranosti takvog arbitra.¹²¹⁾ U predmetu TRANSMARINE SEAWAYS CORP. v. RICH & Co. A.G., (1979) apelacioni sud je ukinuo presude nižih sudova kojima je bila poništena arbitražna odluka

zbog pristranosti arbitra. Arbitar je, naime, bio član tvrtke koja je u jednom ranijem predmetu zastupala protivnu stranku, a da pritom nije postojala nikakva veza izmedju ta dva predmeta.¹²¹⁾ U predmetu MILLIKEN WOOLENS v. WEBER KNIT SPORTSWEAR (1960) jedan od imenovanih arbitara u arbitražnom vijeću trojice bio je odvjetnik ("attorney") član upravnog odbora Udruženja odvjetničkih kancelarija u kojem je bio član i zastupnik jedne od stranaka ("counsel") dvije i pol godine prije početka arbitraže. Arbitrova tvrtka i tvrtka koju je zastupao spomenuti "counsel" blisko su suradjivale i u vrijeme trajanja arbitraže. Sud je takav odnos arbitra sa zastupnikom jedne od stranaka spora smatrao nedopustivim i ocijenio da prigovor pristranosti treba uvažiti. Drugi arbitar istog vijeća također je bio proglašen pristranim jer je u tvrci, u kojoj je radio godinama, bio zadužen za nabavku tekstila koji je dobivao u podružnicama tvrtke koja je bila stranka u sporu.¹²¹⁾ Napokon u predmetu PETROLEUM CARGO CARRIERS v. UNITAS (1962) jedan od arbitra je bio član brokerske tvrtke koja je sudjelovala u sklapanju brodarskih ugovora za najmanje dva broda u ime stranke čija je korporacija u arbitraži bila tuženik. Sud je zaključio da poslovni odnos brokerske tvrtke, koja je poslovnim transakcijama zaradila velike iznose novca, ne može biti nebitan prilikom ocjene arbitrove prikladnosti za sudačku funkciju u konkretnom sporu.¹²¹⁾

Iz naprijed spomenutih primjera vidljivo je kako američki sudovi procjenjuju da li je odnos arbitra sa strankama neposredan i značajan u tolikoj mjeri da opravdava prigovor pristranosti. U svakom slučaju treba imati na umu da je arbitrova dužnost upoznati stranke sa svim okolnostima koje bi mogle biti značajne za ocjenu podobnosti arbitra ("duty to disclose"), pa već sam propust navesti takve okolnosti predstavlja po američkom arbitražnom pravu diskvalificirajuću okolnost koja povlači poništaj arbitražne odluke.¹²²⁾

Po Pravilniku Trgovačke arbitraže AAA¹²³⁾ izričito je predvidjeno da arbitar kojeg stranka imenuje s popisa arbitara,

u skladu sa čl. 12 Pravila, kao i neutralni arbitar koji će biti imenovan u skladu sa čl. 14 Pravila, trebaju biti neutralne i nezainteresirane osobe koje se mogu isključiti iz arbitraže zbog bilo kakve okolnosti koja bi mogla utjecati na njihovu nepristranost. Takva okolnost uključuje svaku predrasudu, finansijski ili osobni interes koji arbitar pokazuje za ishod spora, kao i svaki prošli ili sadašnji odnos sa strankama ili s njihovim pravnim zastupnicima (čl. 18). O prigovoru stranaka kao i o očitovanju arbitra po čl. 18 odlučuje AAA. Međutim, ako stranke u arbitražnom sporazumu odrede arbitra ili ako sporazumom utvrde način imenovanja arbitra, različit od načina predviđenog Pravilima AAA, kao i u slučaju kad se stranke naknadno pisano sporazume o arbitru, takvog arbitra ne mogu kasnije napoljati kao pristranog i zainteresiranog (čl. 11).

Posebno strogi kriteriji za ocjenu nepristranosti arbitra utvrđeni su Pravilnikom o pomorskoj arbitraži SMA.¹²⁴⁾ U čl. 7 Pravilnika izričito su predviđene okolnosti koje diskvalificiraju osobu kao mogućeg arbitra. To su bilo kakav materijalni ili osobni interes za ishod spora, te prethodno podrobnije znanje u sporu stečeno razgovorom s jednom od stranaka spora. Dužnost svakog imenovanog arbitra je da se prije ili na početku rasprave odmah očituje o svim okolnostima koje bi ga mogle spriječiti da donese nepristranu odluku zasnovanu samo na objektivnoj i nezainteresiranoj ocjeni provedenih dokaza. Tako se arbitri trebaju posebno očitovati da li su u bliskoj osobnoj vezi ili u poslovnom odnosu s bilo kojom od stranaka spora, s pridruženim tvrtkama stranaka, zastupnicima stranaka i ostalim arbitrima koji čine arbitražno vijeće. Arbitra po čl. 8 Pravilnika diskvalificira također svaka direktna ili indirektna zainteresiranost za ishod spora. Kad se arbitar sam očituje o okolnostima koje dovode u pitanje njegovu nepristranost, stranke sporazumno odlučuju da li će zadržati ili opozvati takvog arbitra. Ako ne postoji sporazum stranaka, arbitar sam odlučuje da li će se povući iz postupka.

Ako se ne povuče, stranci koja je istakla prigovor pris-
tranosti arbitra preostaje jedino tražiti poništaj arbitražne
odluke.

Smatramo da, kad se radi o pomorskoj arbitraži u država-
ma "common lawa", treba razumjeti kolebanje sudova da pored ne-
sumnjivo opravdanog zahtjeva za nepristranošću sudjenja, dos-
ljedno primjenjuju načelo o "presumptive partiality". U pomor-
skim arbitražama sudjeluje relativno uski krug poslovnih ljudi
i stručnjaka raznih profila, čak i kad se arbitraže održavaju
u velikim svjetskim središtima pomorske trgovine. Stoga je ne-
izbjegno da izmedju njih postoje stalne poslovne veze koje se
reflektiraju na prikladnost takvih osoba kad ih imenuju za ar-
bitre u nekom sporu. Strankama koje izabiru arbitre izmedju
poslovnih ljudi s posebnim stručnim znanjem i poslovnim iskus-
tvom u pomorskoj privredi ne može biti nepoznato da su takve
osobe neizbjegno vezane poslovnim odnosima i vlastitim intere-
simima uz ostale sudionike te pomorske privredne zajednice. Ipak,
ponekad stranka, nezadovoljna doneSENOM arbitražnom odlukom,
ukazujući na poslovne odnose arbitra s drugom strankom spora,
traži poništaj odluke kako bi stekla mogućnost da u novom pos-
tupku pred državnim sudom ili u ponovljenom postupku pred arbi-
tražom (u pravima u kojima je to moguće) ishodi za sebe povolj-
niju odluku ili da barem odgodi djelovanje za nju nepovoljne
arbitražne odluke.

U jednom takvom predmetu INTERNATIONAL PRODUCE INC. v.
A/S ROSSHAVET¹²⁵⁾ sud je zauzeo stajalište da sama "appearance
of bias" (vjerojatnost pristranosti), kako je predvidjena čl.
10(b) Federal Arbitration Acta, nije dovoljan razlog za poništaj
arbitražne odluke ako ne postoji stvarni dokaz o pristranom
ponašanju arbitra. Sud je također istakao da je uobičajeno za
sve osobe koje stranke izabiru za arbitre u pomorskim arbitraža-
ma da imaju poslovne veze ili sa strankama ili s njihovim zas-
tupnicima. Najtraženiji pomorski arbitri su upravo oni koji su
poznati i iskusni članovi medjunarodne pomorske zajednice, te
koji imaju najviše iskustva stečenog poslovnim odnosima s raznim

subjektima pomorske privrede. Ako bi se, kaže dalje sud, dosljedno provodilo načelo s "presumptive partiality", tako da bi već sama vjerojatnost postojanja pristranosti arbitra zbog poslovnih odnosa s ostalim subjektima pomorske zajednice diskvalificirala neku osobu za vršenje arbitražne funkcije, znatno bi se oslabila djelotvornost pomorske arbitraže jer bi iz kruga potencijalnih arbitara trebalo isključiti upravo najspobnije i najbolje stručnjake s tog područja.

U nastojanju da uvećaju uspješnost i kvalitetu arbitražnog sudjenja, nacionalni zakonodavci nekih država proširili su razloge za izuzeće odnosno za odstranjenje iz arbitražnog postupka arbitra izvan razloga koji čine osnovu za izuzeće arbitra zbog pristranosti.

Takvi razlozi postoje najčešće kad izbrani suci propuštaju obavljati preuzetu funkciju savjesno i stručno. Kao nesavjesno ponašanje arbitra najčešće se kvalificira svako neopravданo otezanje s provodjenjem postupka, neosnovano odbijanje provodjenja dokaza, otezanje s donošenjem ili izradom odluke ili naprsto odbijanje vršenja preuzete funkcije.

Ugovor o arbitriranju kojim osoba preuzima obvezu prema stranci koja je imenuje za arbitra da će kao arbitar suditi u odredjenom ili u svim potencijalnim sporovima za koje je sklopljen ugovor o arbitraži, ne može se zbog naravi prestacije arbitra prisilno izvršiti. Stranke spora o kojem je takav arbitar trebao suditi mogu jedino tražiti da državni sud utvrdi gradjanskopravnu odgovornost arbitra za naknadu štete zbog neispunjerenja ugovora, a ako je neizvršenje ugovora o arbitriranju povezano s krivičnim djelom arbitra, takav arbitar može biti i krivičnopravno odgovoran.¹²⁶⁾

Po pravu SR Njemačke jedan od izričito predvidjenih razloga za traženje izuzeća suca, a time i arbitra, je kad sudac odnosno arbitar otežu s ispunjenjem svojih dužnosti.¹²⁷⁾

Zakon o parničnom postupku kantona Zürich predvidja u par. 245 da su arbitri obvezni prema objema strankama spora na

savjesno i brzo ispunjenje preuzetih zadataka. Ako arbitar ne izvršava preuzetu obvezu, ako je u zakašnjenju ili inače krši svoju sudačku dužnost, viši sud će, na zahtjev jedne od stranaka ili drugog arbitra, izreći rednu kaznu ili čak smijeniti takvog arbitra.¹²⁸⁾ U Švicarskom konkordatu o arbitraži određeno je da arbitar koji neuredno ispunjava svoje dužnosti može takodjer uvjek biti smijenjen.¹²⁹⁾ Pravilima Trgovačke arbitraže AAA, Pravilima Pomorske arbitraže SMA, Pravilima postupka PAK Kineskog savjeta za unapredjenje medjunarodne trgovine, Pravilima postupka PAK pri Privrednoj komori SSSR, Pravilima ICC-CMI medjunarodne pomorske arbitraže, Pravilima Londonskog suda za medjunarodnu arbitražu, te Pravilima UNCITRAL o arbitraži takodjer je predvidjena mogućnost odstranjenja iz postupka arbitra koji iz bilo kojeg razloga nije u mogućnosti ili ne želi izvršavati povjerenu funkciju arbitriranja. Iako formulacije teksta u raznim pravilnicima variraju, ipak se može ustvrditi da su sve formulacije takve da je njima obuhvaćena i situacija kad arbitar svjesno loše vodi postupak, odnosno kad je nemaran u vršenju svojih dužnosti ili kad svoje dužnosti ne vrši zbog nesposobnosti.¹³⁰⁾

Napokon, i prema engleskom i prema američkom pravu arbitar se već po slovu zakona može odstraniti iz arbitraže ako se "loše ponaša ili loše upravlja postupkom" ("misconducts himself or the proceeding"). Prema shvaćanju Gilla¹³¹⁾ "misconduct" u engleskom pravu uključuje i pogrešno postupanje koje nije izvršeno namjerno, već stoga što arbitar nije sposoban ("fit") odnosno jer arbitar nije prava osoba ("proper person") za preuzetu funkciju.

U američkom pravu medju oblicima "misconducta" predviđene su u Federal Arbitration Actu situacije kad arbitar odbije bez opravdanog razloga odložiti raspravu ili provesti predložene dokaze koji su bitni za rješenje spora. "Misconductom" će se takodjer smatrati i svako drugo loše ponašanje ("misbehavior") arbitra kojim može nanijeti štetu pravima bilo koje stranke.

Iako se razlozi za izuzeće arbitara u većini država kontinentalne Evrope, odnosno razlozi za odstranjenje arbitra po pravima zemalja "common lawa" uglavnom podudaraju s istovjetnim razlozima za izuzeće odnosno odstranjenje iz postupka sudaca državnih sudova, analiza odredaba o izuzeću arbitara i o izuzeću sudaca državnih sudova pokazuje da izmedju njih ipak postoje odredjene razlike.

U većini zamalja, medju odredbama o izuzeću ili o smjenjivanju arbitra, sadržano je ograničenje prava stranaka da se koriste tim pravnim institutom ako su svjesno izabrale kao arbitra osobu za koju su već prilikom izbora znale da bi zbog odredjenih veza sa strankama ili sa sporom mogao djelovati pristrano.

Takva odredba sadržana je u čl. 477 st. 2 ZPP, u kojem se kaže da stranka koja je sama ili zajedno s protivnom strankom postavila izbranog suca može zahtijevati njegovo izuzeće samo ako je razlog za izuzeće nastao ili je stranka za njega saznala nakon što je izbrani sudac postavljen.¹³²⁾

Po čl. 10 Pravila o arbitraži UNCITRAL i po čl. 3.7 Pravila Londonskog suda o medjunarodnoj arbitraži stranka može tražiti izuzeće odnosno odstranjenje iz arbitražnog postupka arbitra kojeg je sama imenovala samo iz razloga za koje je doznačala nakon što je imenovala takvog arbitra. Stranka koja namjerava zatražiti izuzeće arbitra treba svoj zahtjev saopćiti, odnosno, po Londonskim pravilima, pismeno dostaviti Londonskom sudu u roku od 15 dana nakon što je obaviještena o imenovanju arbitra čije izuzeće traži, odnosno u roku od 15 dana nakon što je saznala za okolnosti koje opravdavaju traženje izuzeća.¹³³⁾

Po čl. 7.2 Pravila postupka PAK pri Privrednoj komori SSSR svaka stranka može zatražiti izuzeće arbitra-člana arbitražnog vijeća, predsjednika arbitražnog vijeća ili arbitra pojedinca samo pismenim obrazloženim zahtjevom PAK podnesenim prije početka arbitražne rasprave. Kasnije podnesen zahtjev PAK će razmatrati samo ako postoje opravdani razlozi zbog kojih je stranka kasnije podnijela zahtjev.¹³⁴⁾

Po nizozemskom pravu arbitar kojeg ne imenuje sud može biti izuzet samo iz razloga koji je nastao poslije zaključenja ugovora o arbitraži. Arbitar kojeg imenuje državni sud, a s čijim imenovanjem su se stranke prešutno ili izričito suglasile, ne može biti izuzet osim iz razloga koji je nastao poslije imenovanja.¹³⁵⁾

Po talijanskom i grčkom zakonu o gradjanskem postupku stranka može tražiti izuzeće samo onog arbitra kojeg nije sama imenovala.¹³⁶⁾

U engleskom pravu ovakvo ograničenje također postoji kad stranke izričito drugačije ne ugovore u arbitražnom sporazumu ili ako državni sud ne odobri traženo izuzeće.¹³⁷⁾

Prema američkom precedentnom pravu znanje jedne od stranaka za postojanje diskvalificirajućih okolnosti jednog od izabranih sudaca, ako je povezano i s propustom stranke da istakne takav prigovor za vrijeme trajanja postupka, predstavljat će odricanje od prava ("waiver of the right") tražiti poništaj arbitražne odluke zbog takvog razloga.¹³⁸⁾

U francuskom pravu stranka može tražiti izuzeće arbitra samo iz razloga koji je nastao poslije njegovog imenovanja, što znači da se bilo koji razlog za izuzeće arbitra, koji je postojao prije njegovog imenovanja, bez obzira kad je stranka za njega saznala, neće uzimati u obzir.¹³⁹⁾

Po Gradjanskom procesnom kodeksu SSSR (1925) nije dopuštena promjena izabranih sudaca kad su jednom izabrani i imenovani. Stranka koja ima prigovor na sastav izbranog suda može jedino opozvati svoj pristanak na nadležnost izbranog suda ako dokaže da je bilo koji od izabranih sudaca zainteresiran za ishod spora, a što njoj nije bilo poznato u vrijeme zaključenja arbitražnog ugovora.¹⁴⁰⁾

Pravila postupka PAK pri Trgovačkoj komori SSSR liberalnija su od procesnih propisa sovjetskog prava o arbitraži jer pod određenim okolnostima dopuštaju izuzeće arbitara. To je razumljivo s obzirom na nadležnost PAK koji može arbitrirati u sporovima koji proizlaze iz ugovornih i drugih gradjanskopravnih odnosa iz pomorske trgovine kako izmedju stranaka koje su

samo sovjetski državlјani, tako i izmedju stranaka od kojih je samo jedna ili su čak obje strani državlјani (čl. 1 Pravila). Ovako široko odredjena nadležnost PAK očito je posljedica nastojanja zakonodavca da izjednači uvjete i pravila za arbitražu medju isključivo sovjetskim državlјanima s uvjetima i pravilima za arbitražu izmedju sovjetskih i stranih državlјana ili isključivo izmedju stranih državlјana koji ugovore nadležnost PAK. S druge strane, ovako široko formulirana nadležnost PAK rezultat je želje sovjetskog zakonodavca da otvorí mogućnost za što širi krug poslovnih partnera iz cijelog svijeta da ugovaranjem sovjetske institucionalne arbitraže svoje pomorskopravne sporove iznose pred PAK pri Privrednoj komori SSSR. U tom kontekstu jasno je da bi nemogućnost traženja izuzeća arbitra u čiju podobnost stranka posumnja, uz isključivo pravo takve stranke opozvati svoj pristanak na nadležnost izbranog suda, 'dezavuirala cilj koji je sovjetski zakonodavac želio postići odredjivanjem nadležnosti PAK.¹⁴¹⁾

Dakle, stranke su u većini zemalja ovlaštene izabrati za arbitre i takve osobe za koje unaprijed znaju da neće biti nepristrane. Međutim, u takvom slučaju kasnije pozivanje na pristranost arbitra kao na razlog za traženje izuzeća ili uklanjanja arbitra iz arbitraže neće biti moguće, prvenstveno stoga što je načelo o nepristranosti i nezainteresiranosti djełovanja arbitara pravno sankcionirano pretežno zato da bi se zaštitili opravdani interesi stranaka arbitraže za poštenim i pravilnim postupkom. Međutim, kad stranke suglasno pristanu povjeriti rješavanje medjusobnog spora arbitru usprkos znanju da se zbog odredjenih svojstava ili zbog odredjenih odnosa prema strankama ili prema spornom pravnom odnosu stranaka može dovesti u sumnju nepristranost takvog arbitra, pravo većine država dopušta takvu dispoziciju stranaka, ali ne dopušta kasnije postavljanje zahtjeva za izuzeće, odnosno za odstranjenje arbitra iz arbitraže zbog pristranosti, jer bi to značilo podržavanje zloupotrebe procesnog prava stranaka da prvo slobodno i

svjesno izaberu arbitra za kojeg znaju da može biti pristran, a zatim da traže izuzeće takvog arbitra zbog pristranosti.

Da bi spriječile nesavjesno ponašanje stranaka koje, značući za neki razlog koji arbitra čini nepodobnim za arbitriranje, čekaju s isticanjem prigovora pristranosti do trenutka kad na taj način mogu poboljšati svoj procesni položaj ili odgoditi nepovoljno rješenje spora, mnoge države su među arbitražne odredbe o izuzeću uvrstile odredbe o objektivnim i subjektivnim rokovima unutar kojih stranke mogu zatražiti izuzeće odnosno odstranjenje, nepodobnog arbitra iz arbitraže.¹⁴²⁾ Takve odredbe o rokovima predviđene su procesnim pravilima nacionalnih zakona i za pravo na podnošenje zahtjeva za izuzeće sudaca državnih sudova.

Medjutim, dok se u parničnom postupku većine država prigovor nepodobnosti državnog suca i zahtjev za njegovo izuzeće može istaknuti i u kasnijim fazama postupka, u arbitražnom postupku će stranka većinom takav zahtjev moći, zbog prirode arbitraže (izuzetna mogućnost ulaganja žalbe), isticati samo do kraja arbitražnog postupka. Kad, medjutim, stranke ugovore pravo ulagati pravne lijekove protiv arbitražne odluke, ili kad je po pravu mjerodavnom za arbitražu moguće da sud koji rješava povodom zahtjeva stranke za poništaj arbitražne odluke ukine arbitražnu odluku i predmet vrati na ponovni postupak pred arbitražu (npr. u SAD, Engleskoj, Švicarskoj, itd.), smatramo da bi stranke imale pravo i u postupku povodom pravnih lijekova i u ponovnom postupku pred arbitražom postavljati zahtjev za izuzeće arbitra, dakako uz sva ograničenja koja pravo mjerodavno za arbitražu predviđa za isticanje takvog zahtjeva.¹⁴³⁾

Da li će stranka imati pravo tražiti poništaj odluke iz svih ili samo ih nekih razloga koji opravdavaju izuzeće arbitra, ovisi o procesnopravnim odredbama države u kojoj se traži pobijanje arbitražne odluke.

Po jugoslavenskom ZPP¹⁴⁴⁾ među razlozima zbog kojih stranka može tražiti poništaj arbitražne odluke predviđeni su i razlozi za ponavljanje postupka iz čl. 421 istog zakona. Kako

se ponavljanje postupka po ZPP može tražiti i zbog povrede odredaba o apsolutnim razlozima za izuzeće suca, te ako je sudac koji je rješenjem bio izuzet ipak sudio, proizlazi da se arbitražna odluka pred jugoslavenskim sudom može pobijati i kad postoji neki od apsolutnih razloga za izuzeće arbitra i kad je arbitar bio odlukom nadležnog organa izuzet, makar i zbog nekog od relativnih razloga za izuzeće, ali je usprkos tomu sudio.

Sličnu odredbu o pravu tražiti poništaj arbitražne odluke sadrži i austrijski Zakon o parničnom postupku (čl. 691).¹⁴³⁾

Stranka ima pravo tražiti poništaj arbitražne odluke ako je postojao razlog za izuzeće arbitra ili ako arbitar nije bio imenovan na predviđeni način i po švedskom zakonu o arbitraži (čl. 21), grčkom Zakonu o parničnom postupku (čl. 956 - 962), poljskom Zakonu o gradjanskem postupku (čl. 711-715), te po Gradjanskom procesnom kodeksu SSSR (čl. 17-20).¹⁴⁶⁾

Kako stranke uglavnom slobodno disponiraju pravom izbora i opoziva arbitra (uz naprijed spomenuta ograničenja), arbitražni zakoni većine država te pravilnici institucionalnih arbitraža pružaju strankama mogućnost sporazumnoj opoziva mandata arbitra za kojeg se slože da je nepodoban za daljnje arbitriranje. U takvom slučaju se ne inicira postupak za izuzeće, već se arbitra smjenjuje suglasnom voljom stranaka. Takva mogućnost odstranjenja iz postupka nepodobnog suca ne postoji po procesnim odredbama nijedne države, dakako stoga što stranke nemaju pravo utjecati na izbor državnih sudaca koji će suditi o njihovom sporu.

Stranke su ovlaštene sporazumno smijeniti imenovane arbitre i po Pravilima o arbitraži UNCITRAL, Pravilima Londonskog suda za medjunarodnu arbitražu, Pravilima Pomorske arbitraže SMA, a takvo ovlaštenje stranaka izvodi se i iz tumačenja odredaba jugoslavenskog ZPP za stranke koje se podvrgnu sudjenju Spoljnotrgovinske arbitraže pri Privrednoj komori Jugoslavije.¹⁴⁷⁾

Vjerujemo da bi i u onim pravnim sustavima u kojima ova-kvo ovlaštenje stranaka nije izričito zakonski predvidjeno stranke mogle suglasno odlučivati o smjenjivanju arbitra iz razloga koji opravdavaju zahtjev za njegovo izuzeće, ako za odlučivanje o izuzeću odnosno o smjenjivanju arbitra nije u takvom pravnom poretku predvidjena isključiva nadležnost suda ili nekog stalnog tijela institucionalne arbitraže. Isključiva sudska nadležnost za odlučivanje o izuzeću arbitra predvi-djena je u švicarskom Konkordatu o arbitraži, ciriškom Zakonu o gradjanskem postupku te u Zakonu o gradjanskem sudskom pos-tupku SR Njemačke.^{147a)}

U pravnim sustavima u kojima je predvidjena isključiva nadležnost suda za odlučivanje o izuzeću ili smjenjivanju ne-podobnih arbitara opravданo je postaviti pitanje valjanosti arbitražne odluke koju donese institucionalna arbitraža koja za rješavanje o izuzeću arbitra predvidja isključivo nadležnost svog stalnog tijela.¹⁴⁸⁾ Prema jednom mišljenju, pravila o nadležnosti raznih organa institucionalnih arbitraža za od-lučivanje o razlozima izuzeća arbitra ne zadiru u moguće ko-gentne odredbe prava mjerodavnog za arbitražu koje određuje isključivu sudsку nadležnost za meritorno odlučivanje o izuze-ću. Ovo stoga što stranka koja je nezadovoljna ishodom postup-ka izuzeća arbitra po pravilniku odnosne arbitražne instituci-je uvijek može započeti sudske postupak izuzeća ako to pravo mjerodavno za arbitražu dopušta. Na takav način, ipak, konačnu odluku o izuzeću donosi sud. Ako, međutim, stranka nezadovolj-na ishodom postupka izuzeća po pravilima institucionalne arbi-traže ne zatraži sudske izuzeće arbitra, neće moći pobijati ar-bitražnu odluku iz razloga koji su po pravu mjerodavnom za ar-bitražu predvidjeni za izuzeće arbitra, već samo iz taksativno predvidjenih razloga za poništaj arbitražne odluke prava mjerodavnog za arbitražu, koji ne moraju obuhvaćati sve razloga za izuzeće arbitra.¹⁴⁹⁾

Prema drugom tumačenju, kad postoji isključiva nadležnost državnog suda za odlučivanje o izuzeću državnih sudaca i arbi-

tara, stranke ne bi mogle ovlastiti nikog trećeg (pa tako ni stalno tijelo neke arbitražne institucije) da rješava o izuzeću, bez obzira na naknadnu mogućnost nezadovoljne stranke da traži konačnu odluku o izuzeću arbitra pred državnim sudom.¹⁵⁰⁾

Prema prvom tumačenju sukob odredbe pravilnika institucionalne arbitraže o organu nadležnom za odlučivanje o zahtjevu stranke za izuzeće arbitra s odredbom arbitražnog prava mjerodavnog za arbitražu o isključivoj nadležnosti državnog suda za takvo odlučivanje vrlo je jednostavno i spretno premošten, iako doprinosi odugovlačenju arbitražnog postupka ako stranka nezadovoljna odlukom o izuzeću arbitra koju doneše stalno tijelo institucionalne arbitraže zatraži da o izuzeću konačno odluči državni sud. Prema drugom tumačenju kad stranka zatraži izuzeće arbitra po pravilima institucionalne arbitraže, čiju je nadležnost ugovorila ugovorom o arbitraži, ali, nezadovoljna odlukom stalnog tijela arbitražne organizacije, ne postavi zahtjev sudu da doneše konačnu odluku o izuzeću spornog arbitra, nego tek, nakon što arbitraža doneše odluku o sporu, zatraži pred državnim sudom poništaj arbitražne odluke zbog postojanja razloga za izuzeće arbitra, vjerujemo da bi državni sud odbio zahtjev stranke za poništaj arbitražne odluke jer stranka svoje pravo tražiti izuzeće arbitra nije ostvarila pred nadležnim sudom odmah kad je saznala za razloge zbog kojih se može tražiti izuzeće. Prema prvom tumačenju državni sud koji odlučuje o zahtjevu stranke za poništaj arbitražne odluke mogao bi usvojiti takav zahtjev ako stranka uspije dokazati da postoji razlog za izuzeće arbitra te da je takav razlog za izuzeće arbitra predvidjen medju taksativno određenim razlozima za poništaj arbitražne odluke prava mjerodavnog za arbitražu.

Postoji napokon još jedna bitna razlika izmedju pravila o izuzeću državnih sudaca i arbitara s obzirom na dužnost i ovlaštenje sudaca odnosno arbitara kad saznaju za razloge za izuzeće.

Po čl. 72 jugoslavenskog ZPP, ali i po odredbama procesnih zakona većine drugih država kontinentalne Evrope, sudac državnog suda dužan je odmah prekinuti svaki rad na predmetu kada sazna da postoji koji od absolutnih razloga za njegovo izuzeće, a ako postoji koji od relativnih razloga za izuzeće, sudac će moći, do donošenja odluke o izuzeću, poduzimati samo one radnje u postupku za koje postoji opasnost od odgode.

Kad međutim arbitar sazna da postoji koji od absolutnih ili relativnih razloga za njegovo izuzeće, dužan je to odmah iznijeti strankama u skladu s dužnošću očitovati se o diskvalificirajućim okolnostima koje dovode u sumnju arbitrovu nepristranost - "duty to disclose". Po odredbama većine pravilnika institucionalnih arbitraža arbitar se u takvoj situaciji može sam izuzeti, a ovlaštenje arbitra izuzeti se kad sazna za razloge da izuzeće proizlazi iz odredbi većine nacionalnih arbitražnih zakona (npr. čl. 477 ZPP). Međutim, kad arbitar obavijesti stranke o postojanju razloga koji opravdava njegovo izuzeće, stranke se mogu složiti da takav arbitar ipak nastavi obavljati svoju funkciju. U arbitraži, dakle, stranke su ovlaštene suglasno odlučiti da arbitar, za kojeg znaju da ima neko svojstvo, ili svojstva, koje predstavlja razlog za izuzeće, nastavi vršiti svoju funkciju. Ipak, takvom se arbitru, usprkos sporazumu stranaka, ne može odreći pravo da se sam izuzme ako smatra da zbog okolnosti za koju je saznao, a koja predstavlja razlog za izuzeće, ne želi dalje obavljati arbitražnu funkciju. Iako iz formulacije sadržaja čl. 477 jugoslavenskog ZPP proizlazi da je arbitar uvjek dužan izuzeti se kad postoje razlozi za izuzeće iz čl. 71 istog zakona, smatramo da smisao odredbe tog člana treba tumačiti tako da je arbitar dužan izuzeti se ako postoji koji od razloga za njegovo izuzeće, a stranke se nisu sporazumile da takav arbitar usprkos postojanju razloga za izuzeće nastavi obavljati svoju funkciju.

- (1) Trappe, J., "Links Between Arbitration and the Courts", u "Arbitration", The Journal of the Institute of Arbitrators, Vol. 44, No.2, siječanj 1978, str. 69-76.
- (2) Cf. Brajković, V., i Pallua, E., "Vrste trgovinskih arbitraža i naša arbitraža" referat na Savjetovanju o Spoljnotrgovinskoj arbitraži, Beograd, 1965, str. 1-15.
- (3) Cremades, B.M., "Should Arbitrators Maintain Their Independence or Would It Be Desirable for Them to Have Closer Links With the Courts In Their Respective Countries" u "Arbitration", The Journal of the Institute of Arbitrators, Vol. 44, No.2, siječanj 1978, str. 83-88.
Cf. Domke, M., The Law and Practice of Commercial Arbitration, Callaghan & Co., Illinois, 1983, str. 117-118; također Goldstein, A., Međunarodna trgovacka arbitraža, IT dio, Informator, Zagreb, str. 35 i dalje.
- (4) Cf. "Review of Maritime Transport", 1981. UNCTAD publication, TD/B/C.4, 1981.1; Kačić, H, "Deposesija broda kao atribut mortgagea i ugovorno založno pravo", u Uporedno pomorsko pravo i pomorska kreditna podaja, br. 100, Žavod za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva Istraživačkog centra JAZU, Zagreb, 1983, str. 135-165;
Kirkaldy, A.V, British Shipping, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Lt, London, 1919, str. 151-161.
- (5) Cf. Riehmer, E., "Incorporation of Charter Party Terms into Bills of Lading with Particular Reference to Arbitration Clauses", Nanowski, Z.L., "Incorporation of Charterparty Arbitration Clause into Bill of Lading", Devies, D., "Incorporation of Charterparty Terms into Bills of Lading", Cherezelski, M., "Interporation of Charterparty Terms into Bills of Lading with Particular Reference to Arbitration Clauses", Buhler, I.C., "Incorporation of Arbitration Clauses into Bills of Lading", sve referati na IVth International Congress of Maritime Arbitrators, London, 17-20 V 1979.
- (6) O tome više infra str. 63-66.
- (7) Cf. Jambu-Merlin, R, "Les congres internationaux des arbitres maritimes", u Droit Maritime Français, No. 400, Paris, 1982, str. 243-245.
- (8) Cf. Triva, S., "O arbitraži, njenoj pravnoj prirodi i o arbitražnom ugovoru" u Triva, S., Poznić, B., Vorgić, N., Varadi, P., Arbitražno rešavanje sporova, Zavod za naučno istraživački rad Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 1973, str. 13.
- (9) I medjunarodni kongres pomorskih arbitara, Moskva, 1972; II medjunarodni kongres pomorskih arbitara, Atena, 9-10. III 1974; III medjunarodni kongres pomorskih arbitara, Santa Margherita Ligure, 27.IV-1.V 1976; IV medjunarodni

kongres pomorskih arbitara, London, 16-18.V 1979; V međunarodni kongres pomorskih arbitara, New York, 20-23.X 1981; VI međunarodni kongres pomorskih arbitara, Monaco, 27-30.IX 1983.

- (10) Cf. Russell, On Arbitration, 19th Ed. London, Stevens & Sons, 1979, str. 11.
- (11) Cf. Poznić, B., "Postupak izbranog suda" u S. Triva, B. Poznić, N. Vorglić, T. Varadi, Arbitražno rešavanje sporova, Zavod za naučnoistraživački rad Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 1973, str. 61.
- (12) Ibidem, str. 52.
- (13) Cf. čl. 812 st. 2 Codice di procedura civile, "Modificazioni alla disciplina dell'arbitrato", legge dal 9. febbraio, 1983, no. 28 u Gazzetta ufficiale; o tome više Costabel, A.M., New Italian Law on Arbitration, referat na VI međunarodnom kongresu pomorskih arbitara, Monaco, 1983.
- (14) Cf. Poznić, B., cit. supra 11, str. 53.
- (15) Ibidem.
- (16) Ibidem, str. 60.
- (17) Par. 1032. Zivilprozessordnungen SR Njemačke u Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 52.
- (18) Čl. 812. Codice di procedura civile, op.cit. supra 13, str. 839.
- (19) Cf. Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 53.
- (20) Ibidem.
- (21) Čl. 4 Priloga br. 3 uz Gradjanski procesni kodeks SSSR i par. 244 züriškog Zakona o gradjanskem parničnom postupku, u Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 53.
- (22) Čl. 1451 st.1 Nouveau Code de Procédure civile, Juris-prudence Générale, Paris, 1984, str. 342; o tome i Klein, F.E., Considération sur l'Arbitrage en droit international privé, Ed. Helbing & Lichtenhahn, Bale, 1955, str. 41.
- (23) Cf. Domke, M., op.cit. supra 3, str. 202; Russell, op.cit. supra 10, str. 112.
- (24) Ibidem.

- (25) Triva, S., Gradjansko parnično procesno pravo, V izdanje, Narodne novine, Zagreb, 1983, str. 180.
- (26) Cf. Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 61.
- (27) Ibidem, str. 52.
- (28) čl. 812. Codice di procedura civile, op.cit. supra 13, str. 839.
- (29) Cf. Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 53.
- (30) Ibidem.
- (31) Ibidem, str. 60.
- (32) čl. 56 Zakona o obveznim odnosima, u Zbirci pravnih propisa, Narodne novine, Zagreb, 1983, str. 21.
- (33) Cf. Domke, M., op.cit. supra 3, str. 202.
- (34) čl. 5 Pravilnika Spoljnotrgovinske arbitraže pri Privrednoj komori Jugoslavije, Privredna komora SFRJ, Beograd, 1984, str. 5.
- (35) Cf. Goldštajn, A., Medjunarodna trgovacka arbitraža, II dio, op.cit. supra 3, str. 37-38; Poznić, B., op. cit. supra 11, str. 50.
- (36) Cf. čl. 812 st. 2. Codice di procedura civile u Il Nuovo Codice Dell'Udienza Civile, Unione Tipografico - Editrice Torinese, Torino, 1943, str. 839 i čl. 812 Codice di procedura civile, op.cit. supra 13, str. 1; o tome više Ricci, E.F., "Legge 9 Febbraio 1983, no. 28 Modificazioni alla disciplina dell'arbitrato", Le nouve leggi civili commentate, Pavia, 1983. str. 733-751.
- (37) Cf. Ricci, E.F., op.cit. supra 36, str. 733-735.
- (38) Cf. čl 3 of the Decision of the State Council of the People's Republic of China Concerning the Establishment of a Maritime Arbitration Commission Within the China Council for the Promotion of International Trade, usvojena 21.XI 1958, Peking, 1971; str. 16; i čl. 4 of the Statute of the Maritime Arbitration Commission of the USSR Chamber of Commerce and Industry, Moscow, usvojen dekretom Prezidijuma Vrhovnog Sovjeta 9.X 1980; čl. 2 of the Rules of Procedure in the Maritime Arbitration Commission of the USSR Chamber of Commerce and Industry, Moscow, usvojena odlukom Prezidijuma Trgovačke komore SSSR od 13.I 1982, sve prema Yearbook of Commercial Arbitration, International Council for Commercial Arbitration, Sanders, Vol VII, 1982, str. 246-252 i Vol. VIII, 1983, str. 219-228.

- (39) Par. 9 of the Rules of the International Court of Arbitration for Marine and Inland Navigation at Gdynja, Gdinja, 1959, str. 7; komentar pravila: "Specialized Arbitration Courts" u Arbitration in the CMEA-countries, USSR Chamber of Commerce and Industry, Moscow, 1982, str. 25-28.
- (40) Čl. 15 Pravilnika Trgovačke arbitraže Američke arbitražne asocijacije (skraćeno: AAA), izmijenjen i dopunjen 1.XI 1973, u Goldštajn, A., op.cit. supra 3, str. 103.
- (41) Čl. 3.3 of the Rules of the London Court of International Arbitration, London, 1985, str. 3; komentar pravila Hunter, M., H., i Paulsson, J., A Commentary on the 1985 Rules of the London Court of International Arbitration, The London Court of International Arbitration, London, 1985.
- (42) Čl. III al. 3 Pravilnika o arbitraži Pomorske arbitražne komore u Parizu, siječanj 1968, u Uporedno pomorsko pravo i pomorska kupoprodaja, br. 39, Zavod za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva Istraživačkog centra JAZU, Zagreb, 1986, str. 5.
- (43) Čl. 6 par. 5 Pravila ICC-CMI medjunarodne pomorske arbitraže, u Uporedno pomorsko pravo i pomorska kupoprodaja, br. 80, Zavod za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva Istraživačkog centra JAZU, Zagreb, 1978, str. 22.
- (44) Čl. 6 toč. 4 Pravila o arbitraži UNCITRAL, u Goldštajn A., Medjunarodna trgovačka arbitraža, III dio, Informator, Zagreb, 1977, str. 87; o tome i Sekolec, J., Arbitražna pravila UNCITRAL-a s komentarjem, Centar za samoupravno normativno dejavnost, Ljubljana, 1983, str. 28.
- (45) Par. 1032 Zivilprozessordnung SR Njemačke, U Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 60.
- (46) Cf. Russell, op.cit. supra 10, str. 112.
- (47) Cf. Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 61.
- (48) Čl. 812 Codice di Procedura Civile, op.cit. supra 13, str. 839.
- (49) Čl. 4 Priloga 3 uz Gradjanski procesni kodeks SSSR u Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 53.
- (50) Mc FADDEN v. BENVENGA (290 N.Y. 568, 48 NE2d (1949) i DIAL PRESSO INC. v. PHILLIPS (193 Misc. 307, 81, N.Y.S. 2d (1948) u Domke, M., op.cit. supra 3, str. 203.

- (51) Čl. 472 st. 3 Zakona o parničnom postupku, u Zbirka pravnih propisa, Narodne novine, Zagreb, 1982, str. 321.
- (52) Cf. Russell, op.cit. supra 10, str. 115.
- (53) Čl. 699 Zakona o parničnom postupku Poljske, u Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 53.
- (54) Čl. VII Pravilnika o arbitraži Pomorske arbitražne komore u Parizu, op.cit. supra 42, str. 9.
- (55) Čl. 5 Pravilnika o Spoljnotrgovinskoj arbitraži pri Privrednoj komori Jugoslavije, op.cit. supra 34, str. 5.
- (56) Čl. 4 of the Statut of the Maritime Arbitration Commission at the USSR Chamber of Commerce and Industry, op.cit. supra 38, str. 18.
- (57) Čl. 3 of the Decision of the State Council of the People's Republic of China Concerning the Establishment of a Maritime Arbitration Commission Within the China Council for the Promotion of International Trade, op.cit. supra 38, str. 16.
- (58) Par. 9 toč. 2 of the Rules of the International Court of Arbitration for Marine and Inland Navigation at Gdynia, op.cit. supra 39, str. 7.
- (59) Cf. Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 52.
- (60) Čl. 1459 du Nouveau Code du Procédure Civile, op.cit. supra 22, str. 345; čl. 476 i čl. 485 Zakona o parničnom postupku, op.cit. supra 51, str. 323 i 325.
- (61) Tako Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 51.
- (62) Čl. 3 Zakona o parničnom postupku, op.cit. supra 51, str. 17.
- (63) Čl. 476 i čl. 485 Zakona o parničnom postupku, op.cit. supra 51, str. 323 i 325.
- (64) Cf. bilj. 38.
- (65) Cf. bilj. 34 i 42.
- (66) Cf. bilj. 40.
- (67) Cf. bilj. 43.
- (68) Cf. bilj. 44.

- (69) Cf. o sistematici ugovora o iskorištavanju brodova u pojedinim pravnim sustavima Katičić, N., "Ugovori o iskorišćavanju brodova na moru" u Ugovori o iskorišćavanju brodova na moru, Jadranski institut JAŽU, Zagreb, 1951; Jakaš, B., Sistem plovidbenog prava Jugoslavije - Ugovori o iskorištavanju brodova, Informator, Zagreb, 1980, str. 10-20.
- (70) Primjeri standardiziranih brodarskih ugovora koji u arbitražnoj klauzuli predviđaju "commercial men" su: AMERICANIZED WELSH COAL, BALTIMORE FORM C BERTH GRAIN (1963); COASTVOY (1950); NEW YORK PRODUCE EXCHANGE FORM (1946) itd.
- (71) Cf. Cleveland, J.H., "How to Save Maritime Arbitration in New York", referat na Vth International Congress of Maritime Arbitrators, 20.-23.X 1981, New York, str. 21-24; Cohen, M.M., "Miscellaneous Problems With Arbitration Clauses in Printed Form Charters", referat na IIIrd International Congress of Maritime Arbitrators, 27.IV-1.V 1976, Santa Margherita Ligure, str. 6-9.
- (72) PANDO COMPANIA NAVIERA S.A. v. FILMO S.A.S, Lloyd's Law Report, Vol. 1. 1975, str. 560; o tom slučaju Cohen, M.M., op.cit. supra 65, str. 7; Meyer, A.A., "Arbitrator-Qualifications, Challenge and Withdrawal", referat na Vth International Congress of Maritime Arbitrators, 20-23.X 1981, New York, str. 21-24.
- (73) Cf. Cohen, M.M., op.cit. supra 71, str. 8-9.
- (74) Osobe s iskustvom i posebnim znanjima s područja pomorstva predviđaju: the Rules of the International Court of Arbitration for Marine and Inland Navigation at Gdynia, op.cit. supra 39, u par. 5, toč. 5, str. 5; čl. 2.1 of the Rules of Procedure of the Maritime Arbitration Commission at the USSR Chamber of Commerce, op.cit. supra 38, str. 220; više o tome Cohen, M.M., op.cit. supra 71, str. 6-9; čl. 3.3 Pravila Londonskog suda, op.cit. supra 41, str. 2.
- (75) Tako u SFRJ čl. 71 toč. 6 Zakona o parničnom postupku op.cit. supra 51, str. 59; za pravo SR Njemačke cf. Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 60.
- (76) Cf. Russell, op.cit. supra 10, str. 165.
- (77) Čl. 485 toč. 2 Zakona o parničnom postupku, op.cit. supra 51, str. 327; čl. 1484 du Nouveau Code du Procédure Civile, op.cit. supra 22, str. 351; o novom francuskom arbitražnom pravu više u Craig, W.L., Park, W.W., Paulsson, J., "Framework for International Commercial Arbitration: Decree of May 12, 1981, Yearbook of Commercial Arbitration, International Council For Commercial Arbitration, Sanders, Vol. VII, 1982, str. 407-419.

- (78) Cf. Russell, op.cit. supra 10, str. 116; Triva, S., "Arbitraža u Engleskoj", Savjetovanje o pravnim problemima ugovora o građenju i popravku brodova, Rijeka, 1965, sv. II, str. 140-160.
- (79) Cf. Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 60-62; za švicarsko pravo Goldštajn, A., op.cit. supra 3, str. 41.
- (80) Cf. Russell, op.cit. supra 10, str. 165.
- (81) Ibidem, str. 158-171.
- (82) Cf. Meyer, A.A., op.cit. supra 72, str. 4; Kimball, J.D., "Vacating Maritime Arbitration Awards: Is It Really Possible?", referat na Vth International Congress of Maritime Arbitrators, New York, 20-22. 881, str. 7-17.
- (83) Čl. 485 toč. 7 u vezi sa čl. 421 toč. 1 Zakona o parničnom postupku, op.cit. supra 51, str. 327 i 291.
- (84) Tako je npr. po američkom Saveznom zakonu o arbitraži, u Rules for Maritime Arbitration Procedure, Society of Maritime Arbitrators, Inc, New York, 1983.
- (85) Cf. Meyer, A.A., op.cit. supra 72, str. 11 i dalje; Domke, M., op.cit. supra 3, str.
- (86) Cf. Russell, op.cit. supra 10, str. 165.
- (87) Ibidem, str. 153.
- (88) Cf. Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 60-61, čl. 1460 du Nouveau Code du procédure civile, op.cit. supra 22, str. 342.
- (89) Cf. čl. 71 st. 6 Zakona o parničnom postupku, op.cit. supra 51, str. 60; par 1032 Zivilprozessordnung SR Njemačke u Goldštajn, A., op.cit. supra 44, str. 36-37; čl. 7.3 of the Rules of Procedure of the Maritime Arbitration Commission at the USSR Chamber of Commerce and Industry, op.cit. supra 38, str. 223.
- (90) Čl. 5 švedskog Zakona o arbitraži, u Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 61; više o tome: Arbitration in Sweden, op.cit. supra 83, str. 67-72.
- (91) Čl. 32 Pravilnika o Spoljnotrgovinskoj arbitraži pri Privrednoj komori Jugoslavije, op.cit. supra 34, str. 13; čl. 71 i 477 Zakona o parničnom postupku, op.cit. supra 51, str. 59 i 323.

- (92) čl. 7 of the Rules of Procedure of the Maritime Arbitration Commission at the USSR Chamber of Commerce, and Industry, op.cit. supra 38, str. 223.
- (93) čl. 6 Pravilnika o arbitraži Pomorske arbitražne komore u Parizu op.cit. supra 42, str. 9.
- (94) Par. 17 of the Rules of the International Court of Arbitration for Marine and Inland Navigation at Gdynia, op.cit. supra 39, str. 12.
- (95) Par. 4 Pravilnika o mirenju i izbranom sudu Trgovačke komore u Žurichu, u Goldstajn, A., op.cit. supra 44, str. 117.
- (96) čl. 3.1, 3.3 i 3.6 - 3.8 of the Rules of the London Court of International Arbitration, op.cit. supra 41, str. 1-2.
- (97) čl. 9-12 Pravila o arbitraži UNCITRAL, op.cit. supra 44, str. 34-39.
- (98) Takvu odredbu sadrži čl. 477 Zakona o parničnom postupku op.cit. supra 51, str. 323; čl. 3.7 of the Rules of London Court of International Arbitration, op.cit. supra 41, str. 3; takva odredba postojala je u čl. 10 b st. 2 of the Rules of Procedure of the Maritime Arbitration Commission at the USSR Chamber of Commerce, ali je novim čl. 7.2 istih Pravila određeno da će se o zahtjevu stranke odlučiti samo ako je podnesen nakon početka rasprave iz opravdanog razloga.
- (99) čl. 24 Arbitration Act iz 1950, izmijenjen 1979, u Russell, op.cit. supra 10, str. 527; čl. 10 b of the Federal Arbitration Act iz 1946, op.cit. supra 84, str. 4. dopustiva pravna sredstva po engleskom pravu su: "refusal to stay court proceedings" (odbijanje zastati sa sudskim postupkom): "declaration that the arbitration should not proceed" (odлука o dužnosti arbitraže da prekine postupak): "to grant an injunction restraining arbitration" (dati naredbu kojom se prekida arbitraža): "to give leave to revoke submission upon removal of an arbitrator or appoint a sole arbitrator in place of the tribunal whose authority has been revoked" (dopustiti opoziv ugovora o arbitraži nakon što je smijenjen arbitar ili imenovati arbitra pojedinca umjesto arbitražnog suda čija je nadležnost opozvana), u Russell, op.cit. supra 10, str. 150 i dalje: U američkom pravu u pravilu sudovi ne dopuštaju promjenu arbitražnog vijeća za vrijeme trajanja arbitražnog postupka ako se arbitar sam ne povuče povodom prigovora pristranosti. Cf. Domke, M., op.cit. supra 3, str. 220.
- (100) Cf. Russell, op.cit. supra 10, str. 153: Gill, W.H., Evidence and procedure in Arbitration, Sweet and Maxwell, London, 1965, str. 41.

- (101) Cf. Meyer, A.A., op.cit. supra 72, str. 5: Sweeney, J.C., "Judicial Review of Arbitral Proceedings", referat na Vth International Congress of Maritime Arbitrators, New York, 20-23.X 1981, str. 3-4: Domke, M., op.cit. supra 3, str. 204.
- (102) Cf. Reheder, F.E., op.cit. supra 103, str. 10-11.
- (103) ... S., "Arbitraža u Engleskoj", op.cit. supra 78, 25; Sinclair, A.Mc., "The Ethics of Conciliation: Should Disputants Look to Arbitrators as Advisors?", Reheder F.E., "Conciliation and Mediation - Their Place in Maritime Commercial Disputes", referati na IIIrd International Congress of Maritime Arbitrators, 27.IV-1.V 1976, str. 4 i dalje, te str. 9 i dalje; Bischoff, A.G., "Amiable Compositors in English Arbitration Law", u Journal of the Institute of Arbitrators, Vol. 44, no. 2, siječanj 1978, str. 60-68.
- (104) Cf. Russell, op.cit. supra 10, str. 152-154.
- (105) Cf. Russell, op.cit. supra 10, str. 153 i dalje.
- (106) EDINBURGH MAGISTRATES v. LOWINE (1903) u Gill, W.H., op.cit. supra 100, str. 41.
- (107) MALMESBURY RAILWAY Co. v. BUDD (1876) u Gill, W.H., op.cit. supra 100, str. 43.
- (108) HUTCHINSON v. HAYWARD (1866) u Gill, W.H., op.cit. supra 100, str. 42.
- (109) CROSSLEY v. CLAY (1948) i MOSLEY v. SIMPSON (1873) i in RE HOPPER (1867), u Gill, W.H., op.cit. supra 100, str. 43-45.
- (110) Čl. 3.1 - 3.6 of the Rules of the London Court of International Arbitration, op.cit. supra 41, str. 2: čl. 5 bivših Pravila Londonskog arbitražnog suda, u Uporedno pomorsko pravo i pomorska kupoprodaja, br. 2, Žavod za pomorsko pravo, historiju i ekonomiku pomorstva Istraživačkog centra JAZU, Zagreb, 1952.
- (111) Čl. 106 of the Federal Arbitration Act (1946), op.cit. supra 84, str. 4.
- (112) Cf. Domke, M., op.cit. supra 3, str. 220.
- (113) Cf. Meyer, A.A., op.cit. supra 72, str. 4: Kimball, J.D., op.cit. supra 82, str. 7-17.

- (114) U predmetu AMERICAN EAGLE FIRE INC. Co. v. NEW JERSEY INC. Co. (1925) sud kaže: "... An arbitrator acts in a quasi judicial capacity and should possess the judicial qualifications of fairness to both parties, so that he may render a faithful, honest and disinterested opinion..." u Meyer, A.A., op.cit. supra 66, str. 5, Sweeney, J.C., op.cit. supra 104, str. 3-4.
- (115) ASTORIA MEDICAL GROUP v. HEALTH INSURANCE PLAN OF GREATER NEW YORK (1962), 11 N.Y. 2nd 128, 227 N.Y.S. 2nd 401, 182 N.E. 2nd 85 sud kaže: "... Partisan he (i.e. arbitrator - op.a.) may be, but not dishonest... If either one party-appointed arbitrators fails to act in accordance with his oath, the award may be based on something overt, some misconduct on the part of an arbitrator, and not simply on his interest in the subject-matter of the controversy or his relation to the party who selected him..." u Meyer, A.A., op.cit. supra 66, str. 4: Arnold, M.W., "Negligence of the Arbitrator-Immunity from Liability", referat na Vth International Congress of Maritime Arbitrators, Santa Margherita Ligure, 27.IV-1.V 1976, str. 6: Domke, M., op.cit. supra 19, str. 197-198.
- (116) STEF SHIPPING CORP. v. NORRIS GRAIN Co. (1962), 209 F. Supp. 249 (SDNY 1962) u Meyer, A.A., op.cit. supra 72, str. 7; Berg, J., "The Ethics of Conciliation - Should Disputants Look to Arbitrators As Advisors", referat na IIIrd International Congress of Maritime Arbitrators, Santa Margherita Ligure, 27.IV-1.V 1976. str. 8.
- (117) Cf. Meade, S., Disclosure Requirements Imposed On Arbitrators In Maritime Arbitrations Under United States Law" u Lloyd's Maritime and Commercial Law Quarterly, studeni 1975, str. 399.
- (118) Cf. Coulson, R., "That Practical Service Called Arbitration", referat na Vth International Congress of Maritime Arbitrators, 20-23.X 1981, New York, str. 6-8: Berg, J., op.cit. supra 116, str. 9-13: Van Gelder, M.A., "Rules of Practice - Arbitration Procedure - Methode of Appeal" referat na IIIrd International Congress of Maritime Arbitrators, Santa Margherita Ligure, 27.IV - 1.V 1976, str. 7.
- (119) COMMONWEALTH COATINGS CORP. v. CONTINENTAL CASUALTY Co. (1968), 393, U.S. 145 u Mayer, A.A., op.cit. supra 72, str. 8-12: odluku komentirali i: Sweeney, J.C., op.cit. supra 101, str. 3-4: Berg, J., op.cit. supra 116, str. 5-7: Zubrod, D.E., "A History of Appeal of Arbitration Awards in the United States", referat na Vth International Congress of Maritime Arbitrators, New York, 20-23 X 1981, str. 4-8: Bauer, R.G., "Possibilities for Judicial Review Under American Law", referat na IVth International Congress of Maritime Arbitrators, London, 16-18.V 1979, str. 3-4.

- (120) OVERSEAS PRIVATE INVESTMENT CORP. v. THE ANACONDA Co. (1976), 418 F. Supp. 107, p. 110 u Meyer, A.A., op.cit. supra 72, str. 11.
- (121) INTERNATIONAL PRODUCE INC: A/S ROSSHAVET (1981) 638 F. 2d 548 (2 Cir. 1981), rev'ing 1980 AMC 2316 (SDNY 1980) u Meyer, A.A., op.cit. supra 72, str. 14: TRANSMARINE SEAWAYS CORP. v. RICH and Co. A.g. (1979) AMC 1496 u Sweeney, J.C., op.cit. supra 101, str. 8: MILLIKEN WOOLENS v. WEBER KNIT SPORTSWEAR (1960), 11 App Div. 2d 166, 202 NYS2d 431, 435 u Domke M., op.cit. supra 3, str. 209: PETROLEUM CARGO CARRIERS v. UNITAS (1962), 31 Misc 2d 222, 226, 220 NYS2d 724, 728 (1961) affd 15 App Div 2d 735, 224 NYS2d 654 (1962), ibidem, str. 206.
- (122) STATHATOS v. ARNOLD BERNSTEIN STEAMSHIP CORP. (1952), 202 F2d 525 (1953) u Domke M., op.cit. supra 3, str. 209.
- (123) Čl. 11 i čl. 18 Pravilnika Trgovačke arbitraže Američke arbitražne asocijacije, op.cit. supra 40, str. 98-115.
- (124) Čl. 8 of the Maritime Arbitration Rules of the Society of Maritime Arbitrators, usvojena 12.V.1964, revidirana 1. VII 1974. i 15.IX 1983, Society of Maritime Arbitrators, New York, 1983, str. 9.
- (125) Čl. 11 i čl. 18 Pravilnika Trgovačke arbitraže AAA, op.cit. supra 40, str. 98-115: o tome više cf. Berg, J., op.cit. supra 116, str. 4-9; Kimball, op.cit. supra 82, str. 7-11: Sweeney, J.C., op.cit. supra 101, str. 5-9.
- (126) O tome više cf. Poznić, B., op.cit. supra 11.
- (127) Par. 1032. Zivilprozessordnung SR Njemačke, u Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 60.
- (128) Par. 245 Zivilprozessordnung kantona Zürich, u Goldštajn, op.cit. supra 32, str. 42.
- (129) Čl. 18 i čl. 22 Švicarskog konkordata o arbitraži (1969) u Goldštajn, A., op.cit. supra 3, str. 41.
- (130) Čl. 19 Pravilnika Trgovačke arbitraže AAA, op.cit. supra 40, str. 105; čl. 12 of the Maritime Arbitration Rules of The Society of Maritime Arbitrators, Inc, op.cit. supra 124, str. 8; čl. 13 i čl. 14 of the Rules of Procedure of the Maritime Arbitration Commission of the China Council for the Promotion of International Trade, op.cit. supra 38, str. 22; čl. 7 of the Rules of Procedure of the Maritime Arbitration Commission at the USSR Chamber of Commerce and Industry, op.cit. supra 38, str. 223; čl. VI

Pravilnika o arbitraži Pomorske arbitražne komore u Parizu, op.cit. supra 42, str. 9; par. 7 čl. 6 Pravila ICC-CMI medjunarodne pomorske arbitraže, op.cit. supra 43, str. 22; čl. 13 st. 2 Pravila o arbitraži UNCITRAL, op.cit. supra 44, str. 39; čl. 3.6 of the Rules of the London Court of International Arbitration, op.cit. supra 41, str. 3.

- (131) Cf. Gill, W.H., op.cit. supra 100, str. 130.
- (132) Čl. 477 st. 2 Zakona o parničnom postupku, op.cit. supra 51, str. 324: čl. 3.7 of the Rules of the London Court of International Arbitration, op.cit. supra 41, str. 3.
- (133) Čl. 9-11 Pravila o arbitraži UNCITRAL, op.cit. supra 44, str. 34-37; čl. 3.8 of the Rules of the London Court of International Arbitration, op.cit. supra 41, str. 3.
- (134) Čl. 7.2 of the Rules of Procedure of the Maritime Arbitration Commission of the USSR Chamber of Commerce, and Industry, op.cit. supra 38, str. 23.
- (135) Cf. Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 61.
- (136) Ibidem.
- (137) Čl. 1 of the Arbitration Act (1950) i (1979) u Russell, op.cit. supra 10, str. 516.
- (138) MILLIKEN WOOLENS v. WEBER KNIT SPORTSWEAR (11 App. Div. 2d, 166, 202 N.Y.S.2d (1960) i AMTORG TRADING COMP. v. CAMDEN FIBRE MILLS 304 NY 519, 109, NE2d (1952), u Domke, M., op.cit. supra 3, str. 211.
- (139) Čl. 1463 i čl. 1464 du Nouveau Code du procédure civile, op.cit. supra 22, str. 346: o tome više Frankin, G.M., i Boquat, M.A., "Réforme des recours contre les sentences arbitrales" u Droit Maritime Français, br. 403, Pariz, str. 367 i dalje.
- (140) Čl. 6 Priloga no. 3 Gradjanskog procesnog kodeksa SSSR, u Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 62.
- (141) Cf. čl. 1 of the Rules of the Maritime Arbitration Commission of the USSR Chamber of Commerce and Industry, op.cit. supra 38, str. 219.
- (142) Tako je npr. u poljskom Zakonu o postupku rok za prigovor 7 dana. Cf. Poznić, D., op.cit. supra 11, str. 62; u Zakonu o parničnom postupku stranka mora ovakav prigovor iznijeti odmah čim sazna za okolnosti koje dovode do izuzeća; cf čl. 73 Zakona o parničnom postupku, op.cit. supra 51, str. 61.

- (143) Tako npr. u jugoslavenskom Zakonu o parničnom postupku zahtjev za izuzeće suca državnog suda može se podnijeti u svim redovnim pravnim lijekovima (čl. 73 st. 3 ZPP), a zbog povrede odredaba o izuzeću suca može se ulagati revizija (čl. 385) i zahtjev za zaštitu zakonitosti (čl. 404). Zbog povrede odredaba o izuzeću suca može se podnijeti prijedlog za ponavljanje postupka (čl. 421 toč. 1 ZPP).
- (144) Čl. 485 toč. 7 Zakona o parničnom postupku u vezi sa čl. 421 toč. 1 istog Zakona, te čl. 71, st. 1 toč. 1-5 Zakona o parničnom postupku, op.cit. supra 51, str. 327 i dalje.
- (145) Cf. Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 152.
- (146) Ibidem, str. 150-153.
- (147) Čl. 12 st. 3 Pravilnika o arbitraži UNCTRAL, op.cit. supra 44, str. 38; čl. 3.8 of the Rules of the London Court of International Arbitration, op.cit. supra 41, str. 3; čl. 8 st. 4 of the Maritime Arbitration Rules of the Society of Maritime Arbitrators, op.cit. supra 124, str. 9; čl. 477 st. 3 Zakona o parničnom postupku, op.cit. supra 51, str. 324, u vezi sa čl. 32 Pravilnika o Spoljnotrvgovinskoj arbitraži pri Privrednoj komori Jugoslavije, op.cit. supra 34, str. 13.
- (147a) Čl. 21 Švicarskog medjukantonalnog konkordata o arbitraži (1974) i čl. 244 züriškog Zakona o gradjanskom postupku, te čl. 51 i čl. 255 Zakona o gradjanskom postupku SR Njemačke, u Sekolec, J., op.cit. supra 44, str. 38.
- (148) Stalna tijela su: Pomorska arbitražna komisija po čl. 13 i čl. 14 of the Rules of Procedure of the Maritime Arbitration Commission Within the China Council for the Promotion of International Trade, op.cit. supra 38, str. 4; Po Rules of Procedure of the Maritime Arbitration Commission at the USSR Chamber of Commerce and Industry, op.cit. supra 38 - Predsjedništvo Pomorske arbitražne komisije; po čl. VI Pravilnika o arbitraži Pomorske arbitražne komore u Parizu, op.cit. supra 42, - Odbor pomorske arbitražne komore; po čl. 6 st. 6 Pravila ICC-CMI medjunarodne pomorske arbitraže, op.cit. supra 43, - Stalni odbor; po čl. 12 Pravila o arbitraži UNCITRAL, op.cit. supra 44, - organ za imenovanje; po čl. 4 Pravilnika o mirenju i arbitraži Trgovačke komore Zürichu, op.cit. supra 44, - predsjednik Trgovačke komore; po čl. 3.1 of the London Court of International Arbitration, op.cit. supra 41, str. 2, - Londonski sud.

- (149) Cf. Sekolec, J., op.cit. supra 44, str. 38; suprotno mišljenje cf. Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 58.
- (150) Tako i Sekolec, J., op.cit. supra 44, str. 38, dok Poznić, B., op.cit. supra 11, str. 58, iznosi suprotno mišljenje.

SUMMARY

ARBITRATOR IN MARITIME ARBITRATION

In the first part of this article the author emphasizes the role of arbitration as a means for the peaceful settlement of international commercial and particularly maritime disputes.

In analysing the efficiency of arbitration as an alternative to dispute it becomes evident that it depends to a great extent upon the proper choice of the arbitrator. Therefore in practice, in both commercial and maritime arbitration some conditions have been built up which must be complied with in order that the person chosen as (maritime) arbitrator would be acceptable, i.e. competent and unbiased. The author analyses the conditions prescribed in various national arbitration laws, rules of the various maritime arbitration bodies and stipulated in the arbitration clauses contained in the bills of lading, charter parties and other maritime contracts in order to show which of them are most frequently met in maritime practice.

In the second part of this article the author deals with the various legal remedies prescribed in some common law and some continental law countries as well as in the rules of maritime arbitration bodies (institutions) which enable the parties to the arbitration to remove biased and interested arbitrators from the arbitration proceedings.